

Kdo rozhoduje v českých politických stranách? Vzestup nových politických podnikatelů ve srovnávací perspektivě¹

Who Makes Decisions in Czech Political Parties? The Rise of New Political
Entrepreneurs in Comparative Perspective

LUBOMÍR KOPEČEK, PETRA SVAČINOVÁ²

Abstract: *This article focuses on a comparative analysis of the organization of contemporary Czech parliamentary parties. It emphasizes the structural and functional differences between the new parties—ANO (meaning “yes” in Czech) and Dawn of Direct Democracy—and older parties. The theoretical section presents the basic organizational types – in particular, the concept of the business-firm party. The following organizational aspects of parties are then compared: membership, form of funding, the role played by ground organizations, the position and composition of top party bodies, the role played by the party leader, and media resources. This analysis reveals that ANO and Dawn have a more exclusive membership than older parties and have centralized more power into the hands of the party leader, who is supported both by formal statutes and by informal structures. In the case of ANO, the central leadership dominates over lower-level ground organizations; Dawn forgoes them altogether. Its missing institutional base accelerated Dawn’s implosion in 2015. ANO is characterised by a high degree of professionalism and control over key media, both of which were missing in the case of Dawn.*

Keywords: ANO; Dawn of Direct Democracy; Andrej Babiš; Tomio Okamura; Business-Firm Party, Entrepreneurial Parties

---

¹ Tento text vznikl v rámci projektu specifického výzkumu Katedry politologie FSS MU „Aktuální problémy politologického výzkumu“ (kód MUNI/A/1342/2014). Rádi bychom poděkovali Peteru Spáčovi a oběma anonymním oponentům za jejich komentáře k textu, a také Vlastimilu Havlíkovi za pomoc při shromáždění podkladových materiálů.

² Katedra politologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Česká republika / Department of Political Science, Faculty of Social Studies, Masaryk University, Brno, Czech Republic. Contact: kopecek@fss.muni.cz (Lubomír Kopeček), 220004@mail.muni.cz (Petra Svačinová).

1. Úvod

Politické zemětřesení, které v Česku zahájily volby roku 2010 a dovršily předčasné volby roku 2013, přivedlo na politickou scénu nové politické aktéry, kteří přispěli ke strukturální proměně stranického systému (Haughton, Novotná a Deegan-Krause 2011; Hanley 2012; Havlík 2014; Haughton a Deegan-Krause 2015). Úspěch ANO a Úsvitu přímé demokracie však zároveň doprovázela bouřlivá debata o demokratičnosti jejich rozhodovacích procesů a vnitřního fungování. Organizace těchto stran se totiž vyznačuje řadou pozoruhodných, do té doby v českém stranictví neznámých jevů. Prozatím ovšem chybí systematictější analýza organizační struktury těchto nových stran a přiblížení rozdílů mezi nimi a „starými“ stranami. Právě to jsou dva hlavní cíle tohoto textu, přičemž obojí považujeme za stejně důležité. Nechceme nahlížet nové organizační fenomény izolovaně, ale postihnout je v širším srovnání s dlouhodobě existujícími českými stranickými organizacemi, což je klíčové pro zachycení jejich odlišností.

Pro ANO Andreje Babiše se běžně používají označení „podnikatelská strana“ nebo „politická divize Agrofertu“ v narážce na holding, který předseda strany vlastní (např. Bajer 2015; Echo24 2015). Podobně zakladatel Úsvitu Tomio Okamura přešel do české politiky z prostředí byznysu a v souvislosti s fungováním Úsvitu se někdy objevují tvrzení, že si z něj udělal „výdělečný podnik“ (Břešťan 2015). Rovněž lze připomenout časté srovnávání Věcí veřejných s ANO, jejichž organizace už byla předmětem hlubší odborné reflexe. Politologové, kteří Věci veřejné zkoumali, je vyhodnotili jako případ strany-obchodní firmy (business-firm party), zkráceně strany-firmy (Hloušek 2012; Havlík a Hloušek 2014). Proto tento článek jako výchozí teoretický rámec využívá právě tento koncept, čemuž předchází stručné připomenutí historicky starších organizačních modelů, tedy kádrové, masové, catch-all a kartelové strany (např. Novák 1997; Klíma 1998). V dalším textu nám nicméně nejde o striktní aplikaci rysů strany-firmy, protože to nedovoluje zvolená široká srovnávací perspektiva s velkým počtem případů a omezený rozsah textu. Do srovnání jsme vedle ANO a Úsvitu zahrnuli dalších pět stran, které získaly mandáty v parlamentních volbách roku 2013 (viz tabulka 1). V této souvislosti nás bude doplňkově zajímat, zda a v čem se ANO a Úsvitu podobá časově jim vznikem nejbližší TOP 09. Pro lepší porozumění rozdílů mezi českými stranami zařazujeme po teoretické kapitole jejich pracovní rozdělení, jež zohledňuje dobu vzniku a dosavadní názory na jejich organizační podobu.

Jádro textu se věnuje základním organizačním aspektům: Členské základně včetně nároků kladených na uchazeče o členství i členy, stranickému financování (závislost na státních versus soukromých zdrojích), míře autonomie územních struktur a jejich významu pro výběr kandidátů pro volené funkce, vlivu

vrcholných orgánů, pozice lídrů uvnitř stran a konečně mediálnímu zázemí.³ Srovnání v jednotlivých aspektech zahrnuje jednak představení pravidel přítomných ve stanovách stran, jednak zhodnocení jejich reálného naplňování.

Analyzované aspekty představují důležité prvky organizační struktury stran, které jsou obvyklé v klasických stranických modelech. Zaměření našeho srovnání na organizační strukturu vychází z předpokladu konstrukce těchto modelů, že ji strany přizpůsobují cílům svého působení. Podle aspektů organizační struktury lze tedy odlišit různé typy stran. ANO a Úsvit srovnáváme jak se staršími stranami, tak vzájemně mezi sebou. Na tomto základě formulujeme závěry o stranických organizačních strategiích, a to zejména ve spojitosti s jejich vnitřním fungováním.

Tabulka 1: Strany se zastoupením v Poslanecké sněmovně po volbách 2013 (řazeno časově podle vzniku či obnovy strany)

Název strany	Rok vzniku či obnovy (příp. historického předchůdce)	Volební výsledek v roce 2013 (%)
Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL)	1919	6,8
Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)	1990 (1921)	14,9
Česká strana sociálně demokratická (ČSSD)	1989 (1878)	20,5
Občanská demokratická strana (ODS)	1991	7,7
TOP 09	2009	12
ANO	2012 (2011*)	18,7
Úsvit přímé demokracie	2013	6,9

Zdroje: Malíř a Marek a kol. (2005) a volební server Český statistického úřadu (www.volby.cz)

* ANO vzniklo původně jako občanské sdružení.

³ Při analýze starších stranických organizací vycházíme z dosavadní odborné produkce, která se obvykle soustředila jen na jednu vybranou politickou stranu či na omezenou výšeč stranického spektra (například Linek a Pecháček 2006; Kyloušek 2006; Polášek, Novotný, Perottino a kol. 2012). Dalším poměrně běžným typem textů jsou srovnávací studie o některém vybraném organizačním aspektu. Nejčastěji se jednalo o problematiku stranických nominací pro volené veřejné funkce, postavení členů a financování stran (například Šimíček 1998; Šimíček 1999; Outlý 2003; Linek 2004; Linek a Outlý 2005; Linek a Pecháček 2005; Císař a Tomáš 2007; Havlík a Pinková 2013; Outlý, Prouza a kol. 2013; Spáč 2013, 2014). Pozoruhodné je, že šířeji pojaté texty mapující organizační vývoj českých stran pocházejí hlavně z pera zahraničních autorů, kteří ovšem zpravidla zahrnují české strany do obecnějšího rámce výzkumu politického stranictví „nových“ demokracií (Biezen 2003; Tavits 2013). Opomenout nelze dále články v zahraničí působícího českého politologa Petra Kopeckého (např. Kopecký 2006, 2012).

Uvědomujeme si přitom, že stranické organizace a organizační strategie jsou jen jednou z oblastí, v nichž lze strany srovnávat. Výzkum stran a jejich proměn zahrnuje i další strategie, s jejichž pomocí lze strany přiřazovat k jednotlivým stranickým modelům. Jde zejména o vztah a chování stran vůči voličům, formulaci politického programu, důraz na vlastní ideologické vymezení (Krouwel 2012), popřípadě na různě silné zaměření na naplňování stranického mandátu (Louwerse 2011: 52–54). Vzhledem ke koncepci našeho textu však tyto oblasti systematicky nesledujeme.

2. Koncept stran-firem v perspektivě starších stranických typů

Pro odlišení typů stranických organizací měl zásadní význam Maurice Duverger (1954), který rozlišil mezi kádrovou a masovou stranou. Toto východisko posloužilo dalším autorům, kteří přidávali další typy (Neumann 1956; Kirchheimer 1966; Katz a Mair 1995; srov. Wolinetz 2002; Krouwel 2006; Strmiska a Chytilík 2010). Pro kádrové strany byl příznačný klubový charakter určovaný malou skupinou individualit s vysokým sociálním statutem a voličská závislost hlavně na osobních kontaktech. Tento typ stran vyvíjel činnost především v době voleb a sloužil v podstatě jen jako vehíkl pro stranickou elitu, která usilovala o parlamentní mandát.

Oproti tomu pro masové strany byla typická pevná vazba na relativně homogenní segment společnosti a také ideologicky sevřená vize světa, která spojovala jejich členy a příznivce. Tuto sevřenost podporovala síť přidružených organizací od sportovních a volnočasových až po odborářské či vzdělávací. Masovost nespočívala jen v kvantitě, ale hlavně v kvalitě, protože členové a územní struktury strany byli klíčoví pro zajišťování organizace volebních kampaní a financování strany. Důležité postavení měl také stranický aparát v centrále, naopak parlamentní zástupci měli ve straně jen omezený vliv.

Otto Kirchheimer (1966) v souvislosti s proměnou západoevropských společností identifikoval nový typ: catch-all stranu. U tohoto typu klesl význam členů a ideologie, naopak došlo k posílení širší voličské orientace, což provázela profesionalizace volebních kampaní spojená s proměnou medií (především v důsledku expanze televize, která lídrům stran nabídla nové možnosti). Na významu získala participace strany na veřejných úřadech a v neposlední řadě vzrostla finanční závislost na státu (Katz a Mair 2002).

Základní teze dalšího stranického typu – strany kartelu – je podle Richarda Katze a Petera Maira (1995) založena na prohloubení některých rysů catch-all strany, zejména zesílení závislosti na státu. Stát se stává hlavním zdrojem nejenom financí, ale také stranického personálu z řad státních úředníků. Řadoví členové přestávají být důležití, naopak mohou být přítěží, protože je nutné na ně brát ohled při přijímání rozhodnutí, čímž omezují manévrovací prostor lídrů pevně spojených s veřejnými úřady. Příznačná je volebně-profesionální orientace

kartelové strany, která je opřena o využití volebních expertů či reklamních agentur. Fungování kartelových stran provází stratacké tendence, kdy se zvyšuje vzájemná nezávislost lokálních stranických elit a centrálního vedení.

Rysy strany-firmy, která je pro tento text nejdůležitější, načrtli Jonathan Hopkin a Caterina Paolucci (1999) a později je klasifikačně ucelil André Krouwel (2006, 2012). Pro tento typ strany nejsou podstatné státní zdroje, ale buď využití komerční firmy, jejíž struktura je základem politického projektu, nebo nová speciální organizace, jež je konstruována podle podnikatelských principů. První subtyp spojují zmínění autoři s italskou stranou Forza Italia, kterou založil podnikatel Silvio Berlusconi, druhý subtyp se španělským Svazem demokratického středu (UCD), jež vytvořil premiér Adolfo Suárez jako podporu pro udržení své politické pozice. Expanze těchto stran se odehrála v podmínkách krize stávajícího stranického systému a hluboké nespokojenosti voličů s dosavadními stranickými elitami (Itálie začátku 90. let 20. století zažívající „revoluci soudců“ a akci Čisté ruce), respektive nově se vytvářející demokracie (post-autoritářské Španělsko v druhé polovině 70. let). Připomeňme v této souvislosti dobu vzestupu ANO a Úsvitu na začátku první dekády 21. století v Česku, kdy převládala atmosféra hluboké nedůvěry k dosavadním stranickým elitám a prudce stoupala občanská nespokojenost. Itálii o dvě dekády dříve byla tato situace nepochybně blízká.

U strany-firmy mají členové a lokální stranické struktury omezený význam a nemají vliv na její strategii a směřování. Podobně je minimalizován význam klasických stranických byrokratů, tak podstatný pro masové strany. Vytváření stranických struktur mají v rukou profesionálové, což v případě Forza Italia byli manažeři Berlusconiho koncernu Fininvest. Klíčové stranické aktivity jsou ovšem často také realizovány externě najatými volebními experty, PR konzultanty atd. Politické dokumenty a programy jsou konstruovány na základě průzkumů voličského trhu, přičemž stranická strategie se řídí snahou nabídnout co nejatraktivnější politický produkt. Voliči jsou tedy vnímáni jako konzumenti. Důsledkem této strategie je ideologická vágnost a flexibilita, i když se Forza Italia, UCD a další strany-firmy spíše orientovaly od středu doprava.

Klíčovým bodem strany je politický podnikatel, kolem něhož je centralizována moc ve straně a který vlastní či ovládá klíčové zdroje. Hopkin a Paolucci (1999: 322) zdůrazňují, že vedení takové strany je spojeno „s osobní popularitou, organizačním upřednostněním a především s přístupem k neomezené profesionální expertíze ve sféře masové komunikace“. Krouwel (2006: 261) k tomu výstižně dodává, že „lídr je nejlepší obal pro populární politiku“. Pro tento typ strany je příznačná snaha o kontrolu médií, případně snaha o permanentní zajištění přístupu do nich. Svou povahou jde o „lehké strany“, které postrádají institucionální solidnost masových stran, což vede k jejich snadné zranitelnosti v případě krize či „jen“ přechodu do opozice. Náznorným dokladem je rychlý kolaps Suárezova UCD začátkem 80. let.

Nastíněný koncept Hopkina a Paolucci (1999) se dnes v řadě příruček o teorii stran běžně uvádí jako další stranický model, vedle kádrové, masové, catch-all a kartelové strany (Krouwel 2006, 2012). V některých rysech, například co se týče významu volebních expertů a konzultantů pro stranickou organizaci či programové deideologizace, je strana-firma blízká kartelové straně, ovšem její základ je jiný právě v důsledku původu v soukromé iniciativě. Zakladatel takové strany je fakticky podnikatel v prostředí politiky, kterou vidí jako další pole pro svůj byznys.

Koncept strany-firmy má řadu alternativních pojetí, ovšem většinou méně propracovaných. Spojuje je představa, že takové strany nevyrůstají z žádné pevné vazby na nějakou sociální skupinu, ale z iniciativy (různě chápaných) politických podnikatelů. V této souvislosti se dá obecněji hovořit o *entrepreneurial parties*, tedy podnikatelských stranách či stranách politických podnikatelů (Harmel a Svåsand 1993; Arter 2013).

3. Tři generace českých stran

Před přiblížením jednotlivých aspektů stranických organizací je vhodné upozornit na různost „starých“ stran a krátce shrnout dosavadní debaty o organizačních typech v českém prostředí. „Staré“ strany netvoří zcela jednotnou skupinu a vyznačují se rozdílnou kontinuitou své organizační existence, jež je významně ovlivněna jejich odlišným genetickým původem, tedy rozdíly v historii, tradici a též v prostředí, z něhož vzešly (Beyme 1985 a výše tabulka 1).

Pracovně v to to textu rozlišujeme tři generace stran. *První generaci*, s hlubokými kořeny v masových stranách, představují KSČM a KDU-ČSL, které vykazují dlouhou organizační kontinuitu sahající až do počátků První československé republiky.⁴ V polistopadové éře díky tomu měly bonus značné organizační kapacity a rozvětvené lokální struktury; pro jejich fungování bylo důležité ukotvení v poměrně silně integrované subkultuře (podrobně Fiala 1995; Fiala, Holzer, Mareš a Pšeja 1999; Hanley 2002; Balík 2005; Fiala a Suchý 2005; Kubát 2006; Handl 2008; Kunštát 2013).

Datem svého vzniku je ČSSD ještě starší než KSČM a KDU-ČSL, nicméně v roce 1948 byla komunisty zlikvidována a po roce 1989 musela organizačně začínat téměř od nuly.⁵ I když sociální demokraté čerpají z přihlášení k historické tradici značnou část své legitimacy, organizačně se formovali jen o málo dříve než ODS. Okolnosti, politické představy a geneze institucionálního vytváření sociální demokracie po roce 1989 byly sice v některých aspektech odlišné než

---

⁴ Čeští komunisté svou strukturou navazují na Komunistickou stranu Československa (KSČ), která vznikla už po první světové válce. Ve stejné době vznikli i křesťanští demokraté, a to pod názvem Československá strana lidová. Éru komunistického režimu přežili lidovci jako satelit KSČ.

⁵ Výjimkou byla exilová ČSSD, která při obnově strany po roce 1989 měla určitý význam.

u občanských demokratů, přesto lze obě formace považovat za reprezentanty *druhé generace* stran. Jejich podobu zásadně ovlivnila devadesátá léta, kdy chyběly podmínky a atmosféra pro rozvíjení struktur masového stranictví, nicméně obě strany si přesto vytvořily solidní organizační kapacitu. ODS a ČSSD bývaly považovány za catch-all formace (Fiala a Hloušek 2003), je ovšem možné se setkat i s tezí o jejich směřování ke kartelové straně (Polášek 2012; k debatě na téma kartelizace ČSSD a ODS viz Jarmara 2002; Linek 2002).

ANO a Úsvit založené krátce před volbami 2013 považujeme za *třetí generaci*. Pro jejich vznik byla klíčová iniciativa zakladatelů, Andreje Babiše a Tomia Okamury, kteří je pojali jako své osobní projekty. ANO a Úsvit využily právní úpravy, která výraz politická strana chápe obsahově *de facto* stejně jako termín politické hnutí. Jinými slovy, pravidla platná pro politickou stranu platí i pro politické hnutí (srovnej Filip 2003; Šimíček 2010 a Zákon č. 424/1991 Sb.). Okamurova a Babišova formace se formálně registrovaly jako politická hnutí a úspěšně profitovaly z kritiky stran, ale současně mohly působit za stejných podmínek jako ony.

V případě Úsvitu došlo v době finalizace tohoto textu v první polovině roku 2015 k implozi a následně odchodu klíčové postavy Tomia Okamury, který si založil novou stranu. Je nejisté, zda tato nová formace nazvaná Svoboda a přímá demokracie (SPD) zanechá v české politice výraznější stopu. Nicméně do svého rozkolu měl Úsvit natolik zvláštní vnitřní mechanismy, že jeho zařazení do srovnávací analýzy považujeme za nutné, i když mu budeme z pochopitelných důvodů věnovat o něco menší pozornost než ANO. Doplňkově dále zohledníme novou Okamurovu SPD, protože organizačně opět vykazuje velmi specifické rysy.⁶

Dobou svého vzniku předstihla ANO a Úsvit o několik let TOP 09, která se zrodila jako společný projekt dvou politiků: bývalého předsedy lidovců Miroslava Kalouska a bývalého ministra zahraničí Karla Schwarzenberga. TOP 09 se tak časově pohybuje mezi druhou a třetí generací stran a pracovní se dá považovat za určitý „mezigenerační případ“. Od ANO a Úsvitu se TOP 09 významně odlišuje tím, že zahrnuje skupinu regionálně ukotvených křesťanskodemokratických politiků, kteří odešli s Kalouskem z KDU-ČSL a sehráli důležitou roli při organizačním vytváření nové strany.

---

⁶ Úsvit byl po Okamurově odchodu v létě 2015 přejmenovaný na Úsvit – Národní koalice, přičemž se rychle dohodl na spolupráci s antipřistěhovaleckým Blokem proti islámu. Pro tento text je „nový“ Úsvit méně zajímavý, protože jeho nové stanovky ukazují radikální rozchod s okamurovským obdobím.

4. Mizející členové starých stran versus nové strany téměř bez straníků

Člensky tradičně nejpočetnějšími stranami jsou KSČM a KDU-ČSL. Pro obě mají členové ve volebních kampaních stále značný význam, když se spoléhají na jejich dobrovolnou práci a různé formy podpory. Názorným příkladem je u lidovců akce Ploty, tedy podpora strany prostřednictvím vyvěšení volební reklamy na plot u vlastních domů. Stupeň profesionalizace je u KSČM a KDU-ČSL zřetelně nižší než u ostatních parlamentních stran, i když se v průběhu času prosadila externalizace některých aktivit při volebních kampaních, a to hlavně u lidovců (Matuszková 2010; Perottino a Polášek 2012; Komínek 2014; Pazourek 2014). Odpovídá tomu relativně menší nákladnost jejich volebních kampaní ve srovnání s ostatními stranami. Komunisté dokonce ani nemají teritoriální síť profesionálních manažerů řízenou z centra, čímž jsou mezi parlamentními stranami ojedinelí.

Příznačně rovněž je, že ve stanovách KSČM jsou členové označeni za zdroj všech stranických rozhodnutí a strana po nich alespoň deklaratorně požaduje velmi aktivní členství. Mimo jiné mají získávat další stoupence, politicky a odborně se vzdělávat a propagovat politiku strany (KSČM 2012). Ostatní strany první a druhé generace požadují mnohem méně aktivní členství. U KDU-ČSL se ještě v devadesátých letech požadavky podobaly KSČM, nicméně byly upraveny na úroveň ODS a ČSSD (Linek 2004; Linek a Pecháček 2005). Pro společensky ostrakizovanou KSČM bylo ztotožnění se s identitou masové strany po roce 1989 vědomě vybranou strategií. Členové byli jediným zdrojem, který strana mohla využívat při absenci atraktivní elity a programu, a proto se zaměřila na udržení a prohloubení jejich loajality (Grzymala-Busse 2002).

Závislost na členech je ovšem konfrontována s problémem jejich dlouhodobého úbytku (tabulka 2) a také přestárlostí členské základny. KSČM má věkový průměr 75 let, KDU-ČSL jen mírně nižší (Linek a Pecháček 2006: 18; Kunštát 2013: 235; Novinky 2014; Haló noviny 2014). Ve srovnání s tím je trend vývoje členstva ČSSD příznivější, když se dá hovořit „jen“ o stagnaci. Také věkově jsou na tom sociální demokraté lépe, ovšem rozhodně ne generačně optimálně: Jen necelá desetina členů má věk do 30 let, naopak třetina členů je nad 60 let (ČSSD 2015a). ODS v posledních letech prožívá výrazný početní pokles, ovšem jeho hloubka je nejasná, protože zjevně nejde o důsledek postupného vymírání členů jako u KSČM a KDU-ČSL. Na druhou stranu mají občanští demokraté stále mnohem početnější členstvo, než nové politické strany.

Tabulka 2: Orientační přehled vývoje počtu členů politických stran

Rok/počet členů	KSČM	KDU-ČSL	ČSSD	ODS	TOP 09	ANO
1992	317 100	88 800	11 900	23 300	-	-
1999	128 300	56 600	18 700	18 400	-	-
2005	88 000	44 300	16 700	26 200	-	-
2012	56 800	33 500	23 800	25 900	4 100	80*
2014	50 400	28 500	23 200	21 100**	3 800	1 600

Poznámka: údaje jsou zaokrouhlené

Zdroje: sekretariáty stran, sjezdové materiály; Baroch 2012; Válková 2014.

* Počet členů při ustavujícím sněmu.

** V květnu 2015 uváděla ODS jen 14 800 členů.

Na zájemce o členství ve stranách první a druhé generace, stejně jako v TOP 09, jsou kladeny určité požadavky, které členství činí mírně exkluzivním.⁷ Nejméně náročné jsou v případě ČSSD, která vyžaduje souhlas se svými programovými cíli a stanovami. U lidovců, ODS a TOP 09 se objevují bariéry především vůči členství lidí úzce spojených s režimem před rokem 1989.⁸ V těchto stranách a také v KSČM je součástí přihlášky dále otázka na dřívější členství v politických stranách, což je rovněž určitá neformální bariéra směrem k novým členům.

O přijetí uchazeče do KSČM, KDU-ČSL, ODS a ČSSD rozhoduje místní organizace, do níž se uchazeč hlásí, což odráží vysokou míru vnitřní demokracie. Má to ovšem vedlejší efekty, typicky například uzavřenost některých místních buněk vůči novým zájemcům. Dále se v průběhu první dekády jedenadvacátého století v ČSSD a ještě více v ODS hojně objevovaly účelové náborové členy, kteří byli běžně označováni jako takzvané mrtvé duše. Někteří místní straníční funkcionáři tímto způsobem zvyšovali svou „hlasovací sílu“ hlavně před důležitými rozhodnutími, například před výběrem delegátů na stranické sjezdy/kongresy či před sestavováním kandidátních listin. Tito „kmoťři“, jak byli

⁷ Pomíjíme zákaz členství v jiné politické straně, který je v Česku přímo součástí zákonné úpravy.

⁸ Například KDU-ČSL odmítá uchazeče, kteří byli před rokem 1989 zaměstnanci či agenti Státní bezpečnosti (StB) nebo členy Lidových milicí. TOP 09 vymezuje nepřipustný okruh lidí spojených s komunistickým režimem ještě o něco širěji. ODS vylučuje členství bývalých zaměstnanců a agentů StB, v případě Lidových milicí musí zájemce tuto skutečnost v přihlášce uvést. Je níméně zajímavé (a právně sporné), že na rozdíl od KDU-ČSL nemají TOP 09 a ODS tuto bariéru vůči nežádoucím zájemcům zakotvenu přímo ve stranických stanovách, ale jde pouze o součást přihlášky, kterou zájemce o vstup podepisuje. ODS dále vyžaduje, což už stanovy výslovně zmiňují, aby jejím funkcionářem na jakékoliv úrovni nebyli lidé spadající pod lustrační zákony.

tito místní funkcionáři nazýváni, svůj vliv využívali rovněž jako nástroj prosazování vlastních ekonomických zájmů. Tato situace negativně působila na image občanských a sociálních demokratů, odrazovala zájemce o členství a podpořila decentralizační trend, kdy stranické centrum mělo jen omezený vliv na místní elity.

Strany první a druhé generace prozatím nepracují příliš systematicky s individuálními podporovateli-nečleny, i když je občas využívají. Příkladem je zmíněná lidovecká akce Ploty, do níž bývají zapojováni i příznivci-nečlenové. Místo toho se „staré“ strany obvykle spoléhají na dlouhodobé institucionální či personální vazby, jež mají ke spřízněným mládežnickým, ženským, seniorským a jiným organizacím, případně k ideově blízkým think-tankům. Až na výjimky, jakou je Českomoravská konfederace odborových svazů, která má tradičně blízko k ČSSD (Fiala, Hloušek a Krpec 2007), jde ale o nepočtené a společensky málo vlivné organizace, a jejich voličský a jiný přínos pro strany je proto malý.⁹

TOP 09 se od stran první a druhé generace odlišuje tím, že souhlas s členstvím musí dát nejenom místní výbor, ale též okresní výkonný orgán strany. Tato strana se k přijímání členů staví opatrně. V době svého vzniku při prudkém nárůstu zájemců dokonce na čas přistoupila k omezení přijímání přihlášek a k dvouměsíční čekací lhůtě pro vstup do strany (Spáč 2013). Tento přístup zjevně ovlivnila obava ze zrodu fenoménu lokálních „kmotrů“, tedy jevu podobného problémům ODS a ČSSD. Stejně tak TOP 09 chybí pevná vazba na vnější či přidružené organizace, s určitou výjimkou vlastního think-tanku a mládežnické organizace (TOP tým); naopak lze sledovat systematickou orientaci na individuální podporovatele. Na jaře 2015 jich měla tato strana registrováno třináct tisíc, tedy mnohonásobně více, než členů (MY.TOP 09 2015).

Tito podporovatelé nemají vymezená práva (ani povinnosti) a nemůžou se účastnit rozhodovacího procesu či získat ve straně nějaké funkce. Sdružení jsou v rámci diskusní internetové platformy a strana jim poskytuje interní informace a přístup k tištěným propagačním materiálům, nabízí možnost diskuzních skupin nebo kontaktování politiků TOP 09. Strana aktivitu na této platformě i v jiných sociálních sítích dokonce odměňuje jakýmsi kredity. Podporovatelé jsou také motivováni k dobrovolné finanční podpoře a angažování ve volebních kampaních, zejména prostřednictvím podpory na internetu v podobě bannerů, blogů, facebooku a podobně. Další podobná (opět primárně internetová) platforma je vázána přímo na osobu Karla Schwarzenberga. Koncepce

---

⁹ Formy vazeb těchto spřízněných organizací na strany se liší. U KSČM, KDU-ČSL a ODS členové těchto organizací nedisponují automaticky členskými právy, ale někdy dosahují na některá členská privilegia a strany se na ně obracejí s nabídkami ohledně nominací do veřejných funkcí (Spáč 2013). U Sociálně demokratických žen, Klubu seniorů ČSSD a Mladých sociálních demokratů existuje ještě vyšší stupeň integrace, jelikož tyto organizace mají garantováno zastoupení v některých celostátních orgánech strany a první dvě z nich jsou dokonce přímou součástí organizační struktury strany (ČSSD 2015b).

podporovatelů se v TOP 09 v některých aspektech blíží dnes v řadě západoevropských zemí rychle expandující kategorii kyber-členů (*cyber-members*), tedy jedné z alternativ tradičního individuálního členství (Scarrow 2015).

Při zakládání ANO se podobně jako v TOP 09 projevovala snaha získávat hlavně podporovatele a sympatizanty. Zvláště ti veřejně známí byli intenzivně využíváni při propagaci strany a také ve volebních kampaních. Prozatím ale nevznikl propracovanější systém podchycení a práce s podporovateli jako v TOP 09. Přidružené organizace spojené s ANO vznikly nedávno: Na konci roku 2014 byl založen stranický think-tank Institut pro politiku a společnost, a na jaře 2015 mládežnická organizace.

Pro ANO je příznačný extrémně exkluzivní charakter členství, který kontrastuje s popsányými mírnými bariérami ve stranách první a druhé generace i TOP 09. Zájemce o členství musí souhlasit se stanovami a s morálním kodexem strany, k přihlášce přiložit vlastní životopis, prohlášení o bezdlužnosti, prohlášení o beztrestnosti a od roku 2015 dokonce i výpis ze státního rejstříku trestů (ANO 2015). Pro zájemce platí půlroční čekatelská lhůta, jejíž délka ovšem není přímo zakotvena ve stanovách, ale ve zvláštním vnitřním předpisu předsednictva, tedy úzkého vedení strany. Předsednictvo může s lhůtou libovolně manipulovat a v individuálních případech ji zkrátit či zcela prominout. K přijetí každého člena se vyjadřuje, respektive ho schvaluje několik orgánů, přičemž konečné slovo má předsednictvo. Při zakládání ANO byly dokonce využívány psychotesty, což souviselo s původem strany v Babišově ekonomickém holdingu Agrofert. Psychotesty museli podstoupit takzvaní koordinátoři, kteří stranu v regionech zakládali (Dolejší 2012). Tito lidé se také stávali jejími prvními členy.

Extrémní exkluzivnost při přijímání nových členů ANO obhájí obranou proti kariéristům, a tím, že nechce být masovou stranou. Efektem ovšem je, že ze sedmi tisíc zájemců o členství v době voleb 2013 byla přijata do strany jen malá část (Smlsal 2013). Babišova strana má v důsledku toho malou členskou základnu, jejíž vytváření mohlo vedení relativně dobře kontrolovat.

ANO se ovšem snaží kontrolovat i přijaté členy. Jasně to vyjadřuje požadavek stanov, aby členové oznámili, že je proti nim vedeno „jakékoliv řízení zejména trestní, přestupkové či exekuční“ (ANO 2015). Člen by měl tedy straně hlásit i přestupkové řízení kvůli špatnému parkování. Tak široce koncipovaný kontrolní mechanismus nemá u žádné jiné strany obdobu.

ANO se také velmi jednoduše může nepohodlného člena či čkatele na členství zbavit, o čemž opět rozhoduje předsednictvo strany. Stanovy sice předpokládají zapojení příslušné územní organizace člena, ale ta poskytuje pouze nezávazné stanovisko. Účinnost vyloučení nastává okamžitě. Vyloučený se sice může odvolat k Rozhodčí a smířčí komisi strany, ale toto odvolání nemá odkladný účinek. Jistý posun to nicméně je, do roku 2015 se vyloučený nemohl odvolat vůbec. Některé důvody vyloučení jsou stanovami formulovány dost vágně, stačí

například nijak stanovami nespécifikované „jednání proti zájmům“ strany. O tom, co se za takové jednání dá považovat, opět rozhoduje předsednictvo strany. Ostatní české strany mají složitější mechanismy pro vylučování a projevuje se v nich váha různých stranických orgánů, což členům umožňuje mnohem účinnější obranu.

Babišova strana se díky popsanému může snadno a rychle zbavovat nežádoucích členů. Běžně se tak děje a například v létě 2015 předsednictvo obratem vyloučilo zastupitele a radní ANO z Českých Budějovic a Ústí nad Labem kvůli jejich postojům v komunálních záležitostech. Celkově vzato má ANO propracovaný systém preventivní a následné kontroly členské základny.

Podobně zajímavý, ovšem jiným způsobem, byl okamurovský Úsvit, jehož lídr vytvořil uzavřenou stranu s pouhými devíti členy. Okamura to zdůvodňoval podobně jako Babišovo ANO. Vznikl tím zvláštní paradox, kdy většina za stranu zvolených poslanců nebyla členy Úsvitu, což je v českých polistopadových poměrech unikátní situace. Kontrolu absolutní uzavřenosti strany ještě posiloval článek stanov, který pro vznik členství předpokládal souhlas nejvyššího celostátního orgánu (konference), na kterém za přítomnosti všech členů musely pro vstup hlasovat dvě třetiny z nich, včetně předsedy strany (Úsvit 2014 a Kubát 2014). Chybějící vůli rozšiřovat členskou základnu potvrzovala útržkovitost popisu přijímací procedury ve stanovách. Například stanovy vůbec neuváděly, komu je možné podat přihlášku.

Právě absolutní uzavřenost byla na začátku roku 2015 jedním z důvodů, proč se nespokojení poslanci a někteří členové pustili do konfliktu s předsedou strany. Váha doslova každého člena se následně projevila v únoru 2015, kdy stranická konference, zahrnující všechny členy, poměrem 5 ku 4 posvětila postup křídla, které se postavilo proti předsedou preferované uzavřenosti. Lze dodat, že Okamurovo charisma dokázalo přitáhnout četné sympatizanty, ale nikdy nedošlo k pokusu tyto lidi systematictěji podchytit.

Okamurova nová SPD učinila oproti původnímu Úsvitu v proceduře přijímání nových členů určité změny. Zmizela ustanovení o schválení přijetí členů nejvyšším orgánem a objevil se základní popis přijímací procedury, což stranu na první pohled učinilo otevřenější. Zjevně se tím snažila vyhnout mediální kritice, která provázela předchozí členský model. Avšak ve skutečnosti se kontrola nejužšího vedení nad členskou základnou v SPD oproti Úsvitu spíše posílila: Zůstal zachován nutný souhlas předsedy s přijetím každého člena, nově se objevila, dle dikce stanov „nejméně dvouletá“, čekatelská lhůta, a také nutný souhlas předsednictva strany (SPD 2015). Předsednictvo, stejně jako v případě ANO, může libovolně čekatelskou lhůtu zkrátit či prominout.

Dále získalo předsednictvo rozhodující slovo při vylučování členů – v Úsvitu o tom rozhodovali *de facto* všichni členové. Z původních stanov Úsvitu bylo doslovně okopírováno vágní vymezení možných důvodů vyloučení členů, kdy například stačí poškození nebo ohrožení pověsti strany. Zřejmě po zkušenosti

s „vytlačení“ Okamury z Úsvitu v první polovině roku 2015 bylo přidáno ustanovení, že s vyloučením člena musí souhlasit nejméně tři členové představenstva včetně předsedy. Celkově se nová Okamurova SPD systémem kontroly členské základny nápadně přiblížila ANO, ovšem při zachování zvláštní váhy předsedy.

5. Financování

Ve financování českých stran sehrály zásadní roli četné skandály s fiktivními či kontroverzními soukromými sponzory v druhé polovině 90. let. Tyto skandály vedly v roce 2001 ke změně legislativy a významnému zvýšení objemu státních příspěvků a jejich podílu v rozpočtech stran (Outlý 2003). V rozpočtech stran kolísá jejich podíl zhruba v rozmezí jedné až dvou třetin, v závislosti na tom, zda se v daném roce konají volby a jak jsou v nich strany úspěšné (Havlík a Pinková 2013; Výroční finanční zprávy politických stran).¹⁰ Výrazně závislé na státních příspěvcích jsou i KSČM a KDU-ČSL, které v minulosti získávaly značnou část financí od členů, ale s jejich postupným úbytkem se tento příjem zmenšuje. Výrazně menšinou roli, alespoň podle oficiálních výročních finančních zpráv, sehrávají dary soukromých sponzorů. Pro některé strany (ČSSD, KDU-ČSL a KSČM) má určitý přínos také pronájem vlastního majetku. Zvláštní zmínku si zaslouží vznik TOP 09, který financovaly téměř výhradně soukromé dary, nicméně brzy se nejdůležitějším zdrojem financí stal stát (Havlík a Pinková 2012).

Soukromé zdroje byly klíčové také při zakládání ANO, ovšem s tím rozdílem, že se na rozdíl od TOP 09 jednalo téměř výhradně o zdroje zakladatele strany, respektive firem jeho holdingu. Babiš svá dobová slova, „dám tolik, kolik bude potřeba“ (Fejtková 2011) dodržoval a za první rok existence (2012) mělo ANO podle výroční finanční zprávy solidní příjmy ve výši 64 milionů korun. Teprve krátce před sněmovními volbami 2013, kdy začala voličská podpora ANO stoupat, se objevili významní sponzoři mimo okruh Agrofertu. Náklady ANO na volební kampaň 2013 byly z kandidujících stran nejvyšší a podle finanční zprávy mělo jít o 120 milionů korun. Pro srovnání: Sociální demokracie dala do volební kampaně „jen“ 87 milionů a další strany investovaly ještě méně (Výroční finanční zprávy politických stran). „Staré“ strany nebyly na předčasné volby finančně připraveny a podnikateli s téměř neomezenými zdroji nemohly konkurovat. Nicméně od parlamentních voleb 2013 je podle finančních zpráv hlavním donorem ANO stát, i když podíl soukromých darů v rozpočtu strany je stále významný – za rok 2014 tvořily asi pětinu příjmů. Nejasné je, zda bude mít toto zeslabení finanční závislosti na zdrojích lídra trvalý charakter.

---

¹⁰ Objem těchto peněz závisí na výsledcích stran ve volbách do Poslanecké sněmovny a Evropského parlamentu, a dále na mandátech získaných v obou těchto volbách a ve volbách do Senátu a zastupitelstev krajů.

Úsvit podle svých oficiálních vyjádření zaplatil volební kampaň roku 2013 z bankovního úvěru. Transparency International ovšem upozorňovala, že Úsvitem poskytované informace o financování jsou minimální (Transparency International 2013). Po vstupu do sněmovny byl Úsvit podle svých finančních zpráv zcela závislý na státních příspěvcích, které jen za rok 2013 činily téměř 40 milionů korun. Problematický způsob využívání těchto financí se stal jednou z příčin vnitrostranické nespokojenosti a posléze rozkolu. Vzhledem k nastavení rozhodovacích mechanismů v Úsvitu (níže) se jeví pravděpodobné tvrzení Okamurových kritiků, kteří poukazovali na neprůhledný tok těchto peněz do externích firem, za což měl nést předseda odpovědnost. V této souvislosti jsou zajímavá novinářská zjištění, která upozorňují na omezenost Okamurových příjmů z podnikání, což nepřímou potvrzuje tezi o jeho závislosti na příjmech z politiky (Reportéři ČT 2012; Břešťan 2015).

Ve financování je vidět velký rozdíl mezi ANO a Úsvitem. Zatímco Babiš je jedním z nejbohatších českých podnikatelů a jím vlastněný holding tvoří přes dvě stě firem, Okamura velký vlastní majetek postrádá. Z toho plynuly rozdíly v takových záležitostech, jako je například profesionalita organizačního zázemí obou stran (podrobně níže).

Ve starší srovnávací studii konstatovala Ingrid van Biezen (2003: 192–193), že se Česká republika vyznačuje z pohledu samotných stran enormním významem státního financování, větším, než je v jiných „nových“ demokraciích běžné. Úspěch nových stran tento postřeh nezměnil, pouze ho doplnil o zkušenost, že jejich politický start mohou zajistit soukromé zdroje, případně že stranu lze využít jako vhodný prostředek pro podnikání v oblasti politiky.

6. Autonomie a vliv územních organizací

Teritoriální struktura českých stran až na malé odchylky odpovídá územnímu členění České republiky na obce, okresy a kraje. Terminologicky jsou mezi stranami velké rozdíly, nicméně obecně platí, že na každé územní úrovni jsou obvykle vytvářeny zastupitelské stranické orgány, které následně volí výkonné orgány, jež řídí činnost dané územní organizace. Stejně tak členové místních organizací volí delegáty pro okresní stranický zastupitelský orgán a ten zase vybírá delegáty pro krajský zastupitelský orgán.¹¹

Ve stranách první a druhé generace i v TOP 09 existuje velká autonomie územních organizací. Ty mají velkou volnost při svém běžném fungování a výběru

---

¹¹ Tento obecný princip je ovšem u jednotlivých stran doplňován řadou specifíků. U většiny stran jsou členové výkonného orgánu (krajského, okresního) na dané úrovni členy také příslušného zastupitelského orgánu. Tento virilní princip, tedy členství v daném orgánu z titulu jiné zastávané funkce, se uplatňuje i v jiných formách. Například v ODS jsou virilně členy zastupitelských stranických orgánů na okresní a krajské úrovni poslanci a senátoři z dané lokality (ODS 2014).

lokálních představitelů jak pro stranické, tak veřejné funkce, což platí dlouhodobě (Kopecký 2006). Naproti tomu v ANO je autonomie územních organizací mnohem omezenější, přičemž základní omezení jsou následující. Předsednictvo ANO ve funkcích potvrzuje předsedy krajských organizací, což nemá obdobu u žádné české parlamentní strany. Širší celostátní orgán, výbor, který tvoří členové předsednictva doplnění o předsedy krajských organizací, schvaluje kandidátky pro všechny typy voleb. Nejde o formalitu, což se dá dobře nastínit na případu komunálních voleb na podzim 2014. Před schválením kandidátek se odehrálo rozsáhlé centrální prověřování kandidátů (většinou šlo o nečleny ANO) speciálně vytvořeným týmem, který řídila nová hlavní manažerka strany. Její tým nejprve zjistil z veřejně dostupných zdrojů vše o minulosti kandidátů jako například starší členství v jiných stranách, dluhy a podobně. Poté následovaly osobní pohovory s jednotlivými kandidáty. Na základě těchto prověrek, které svým rozsahem ani zaměřením nemají v českých stranách po roce 1989 obdobu, udělala strana velké změny v pořadí kandidátů na některých kandidátkách, řadu kandidátů úplně vyškrtla a několik kompletních kandidátek bylo dokonce zrušeno (Kudláčková 2014).

Změna stanov ANO na jaře 2015 autonomii územních organizací ještě více omezila (ANO 2015). Nově se ve stanovách objevila pravomoc předsednictva nominovat kandidáty do všech volených veřejných funkcí (volby komunální, krajské, sněmovní atd.). Způsob využití této pravomoci se poprvé ukáže při sestavování kandidátek pro krajské volby na podzim 2016.

Dále je vhodné zmínit, že předsednictvo je vybaveno pravomocí zřizovat, slučovat, rozdělovat či rušit všechny typy územních organizací od místní až po krajskou úroveň. V takto nijak neomezované podobě to opět nemá obdobu u žádné jiné strany. Celkově shrnuto se dá podobně jako u členstva hovořit o silně centralizovaném systému kontroly a prověřování územních struktur ANO.

Historicky je zajímavé, že v době zakládání ANO se místní elity snažily získat vliv na chod a rozhodování centrálních orgánů ANO. Za pozornost stojí hlavně sněm v březnu 2013, kde předsedu strany překvapil výsledek volby vedení. Většinu místopředsednických pozic obsadili předsedové či reprezentanti krajských organizací, kteří původem nebyli spojeni s Agrofertem a projevovali tendenci chovat se nezávisle na lídrovi, což vedlo ke konfliktu (Dostál 2014). Babiš ovšem místopředsedy (a místopředsedkyně) v rozhodování zcela ignoroval, a to i v citlivých záležitostech, jako byl výběr tváří pro billboardy v připravované masivní kampani strany, což podle nespokojených místopředsedů předseda obhajoval argumentem „Já platím, já rozhoduji“ (Koděra 2013). Tento vnitrostranický konflikt měl ovšem jen epizodický charakter a rychle skončil odchodem lídrových oponentů z ANO.

Místní a regionální elity ANO byly saturovány dobrými výsledky komunálních voleb na podzim 2014. Podobně o rok dříve zapůsobil velký úspěch ve sněmovních volbách, který některým představitelům ANO z regionů zajistil

poslanecké mandáty, což podpořilo jejich loajalitu k lídrovi a centrálnímu vedení strany.

Okamurovský Úsvit se od jiných stran včetně ANO odlišoval tím, že žádné územní struktury neměl a jeho stanovy je ani nepředpokládaly. Představuje to (další) unikátní jev mezi polistopadovými parlamentními stranami. Vzhledem k popsané koncepci strany téměř bez členů to ale mělo logiku, nicméně také očekávatelné důsledky. Chybějící organizační zázemí způsobilo, že před komunálními volbami roku 2014 byl Úsvit schopen vytvořit kandidátky v podstatě jen v některých velkých městech. Kandidátkám navíc často chyběl program, který by odrážel specifika dané lokality, a musely si proto „vystačit“ s Okamurovou osobou a cílem prosazovat přímou demokracii. Ne vždy byly kandidátky kompletní, tedy naplněné do počtu v dané obci obsazovaných zastupitelských mandátů. Při volebním systému penalizujícím neobsazenost kandidátek jde o velký handicap. Výsledným efektem bylo naprosté fiasko Úsvitu v komunálních volbách. Zapůsobilo to jako jeden z impulsů pro vnitrostranickou nespokojenost vůči předsedovi. Nová Okamurova strana (SPD) s budováním územních struktur ve stanovách počítá; zda a v jaké podobě k tomu dojde je prozatím nejasné.

7. Kandidátky pro sněmovní volby

Pro analýzu váhy jednotlivých organizačních úrovní nových stran má velký význam výběr a sestavování kandidátek pro volby do Poslanecké sněmovny, které jsou z pohledu stran, veřejnosti a médií nejdůležitější volební arénou. Mezi stranami první a druhé generace existují v tomto ohledu jen malé rozdíly. U všech stran se navrhování kandidátů odehrává hlavně na místní úrovni, i když stranické stanovy většinou připouštějí iniciativu vyšších orgánů. Pro selekci kandidátů je nejdůležitější okresní rovina a pro stanovení jejich pořadí na kandidátkách rovina krajská, i když existují odchylky v tom, jestli zde sehrávají větší roli exekutivní či zastupitelské vnitrostranické orgány. Konečnou podobu kandidátních listin schvalují krajské zastupitelské orgány stran, přičemž v některých stranách mají velký neformální vliv výkonné krajské orgány (Spáč 2013, 2014; Perottino a Polášek 2012; Outlý 2013). Celostátní výkonné orgány u stran první a druhé generace mají možnost do schváleného pořadí kandidátů na kandidátkách zasáhnout, ale v praxi to dělají zřídka; reálný vliv stranických centrál na podobu kandidátek pro volby do sněmovny je malý. Sice se dají vysledovat opakované snahy tento decentralizovaný systém se silnou rolí regionálních elit oslabit a podpořit tak při sestavování kandidátek váhu centrálního vedení, ale dosud nebyly příliš úspěšné.¹²

---

¹² Nejnovějším příkladem je ČSSD, která si na sjezdu v březnu 2015 zakotvila do stanov novinku nemající prozatím obdobu u žádné jiné parlamentní strany: Konečnou podobu kandidátních listin mají nově schvalovat všichni členové dané krajské organizace. Toto „konečné slovo“ členské

TOP 09 se od stran první a druhé generace liší tím, že nominační proces mají plně v rukou výkonné orgány strany. Návrhy kandidátů z místní úrovně postupují na okresní, která k nim může přidat vlastní kandidáty, a poté na regionální úroveň, jež opět může přidat své lidi. Konečné rozhodnutí o podobě kandidátek – opět s možností dodat vlastní kandidáty – má centrální orgán, Výkonný výbor, který ale do podoby kandidátek zasahuje jen výjimečně. V TOP 09 je tak patrná vyšší míra centralizace než ve čtyřech starších stranách.¹³

ANO prozatím absolvovalo jediné sněmovní volby (v roce 2013) a v tomto případě byly kandidátky navrhovány v souladu se stanovami krajskými organizacemi. Nicméně rozhodující slovo při obsazování předních, nejatraktivnějších míst na kandidátkách měl poloneformální kruh kolem předsedy Babiše, který tvořili členové předsednictva a najatí volební experti (Matušková 2015). Na přední místa kandidátek tento kruh vybíral veřejně známé lidi, kteří se k ANO před volbami přidali. S ohledem na potřebu mít v čele kandidátky lidi, kteří jsou v daném regionu známí, však měl jistý význam i územní princip. Rozsah zasahování vedení ANO do obsazení prvních míst na kandidátkách byl limitován počtem veřejně známých lidí, jež měla strana k dispozici, a také tlakem času, protože dotvoření kandidátek vzhledem k předčasnosti voleb muselo proběhnout rychle. V praxi si proto krajské organizace přece jen zachovaly určitý vliv i na obsazení prvních míst na stranických kandidátkách.

Je neisté, jak popsanou praxi v příštích parlamentních volbách ovlivní už zmíněná změna stanov, která nově umožňuje předsednictvu nominovat kandidáty bez omezení. V každém případě se dá ANO považovat za protipól starších stran. Územní struktury této formace mají mnohem omezenější autonomii při výběru jak svého vlastního vedení, tak kandidátů pro veřejné funkce, včetně politicky nejvýznamnějších sněmovních voleb.

Okamurův Úsvit se vzhledem ke svému vzniku až těsně před volbami v roce 2013 a chybějícím územním strukturám dostal při sestavování kandidátek pod ještě větší časový tlak než ANO. Je příznačné, že tehdy čerstvě zaregistrované stanovy Úsvitu tuto problematiku vůbec neřešily (Úsvit 2013). Přesnější rekonstrukce a zobecnění principu sestavování kandidátek jsou obtížné, protože se jeví jako značně nahodilá. Dá se nicméně identifikovat role lídra, který chybějící větší personální zázemí Úsvitu kompenzoval osobními kontakty a zapojením politiků z několika dalších politických subjektů. Za pozornost v této souvislosti

---

základny mělo podle předsjezdových představ provázet radikální omezení pravomocí okresních a krajských orgánů ČSSD při sestavování kandidátek. Avšak vzhledem k odporu lokálních a regionálních funkcionářů tento pokus o omezení jejich pravomocí na sjezdu ČSSD neprošel. Zakotvené „konečné slovo“ členů tak pravděpodobně v budoucnu změní dosavadní způsob vytváření kandidátek jen omezeně.

¹³ TOP 09 se liší v ještě jednom ohledu, a to tím, že pro volby do Poslanecké sněmovny (a také evropské volby) dosud vždy vytvářela volební koalici s regionálně orientovanými Starosty a nezávislymi, přičemž o umístění jejich kandidátů se rozhodovalo na krajské a celostátní úrovni.

stojí zejména Okamurova spolupráce s politiky Věcí veřejných, jejichž členové si zajistili první místa na některých kandidátkách v krajích, a to včetně lídra této strany Víta Bárty. Bárta vedl kandidátku Úsvitu na Plzeňsku a poslanecký mandát mu unikl jen těsně. Výsledkem popsaného byl nesourodý poslanecký klub Úsvitu, jehož součástí byli i tři členové Věcí veřejných.

8. Vrcholné orgány a postavení parlamentních reprezentantů

Terminologické označení nejvyšších orgánů českých stran je stejně rozmanité jako u názvů jejich územních organizací. V některých stranách jde o sjezd (ČSSD, KSČM, KDU-ČSL), v dalších o kongres (ODS), sněm (TOP 09, ANO) či konferenci (Úsvit), což někdy uvozuje výraz „celostátní“ (celostátní sněm atd.). Ať už se ale daný orgán nazývá jakkoliv, jeho delegáty jsou lidé voleni na krajské nebo okresní úrovni. Ve většině stran jsou delegáty nejvyššího orgánu rovněž členové některých celostátních stranických výkonných orgánů, případně předsedové krajských organizací, nebo členové, kteří zastávají veřejné úřady. Výjimkou v popsaném delegačním postupu byl okamurovský Úsvit, v jehož případě tvořili konferenci všichni členové; vzhledem k mizivému počtu členů ale měl takový postup logiku. Tato situace pokračuje i v SPD, kde nicméně stanovy předpokládají, že po překročení hranice 200 členů bude využit delegační princip (SPD 2015).

Velký vliv územních struktur ve stranách první a druhé generace je patrný také v dalších vrcholných stranických orgánech. Nejsilněji se to projevuje v KSČM, kde je mezi sjezdy nejvyšším orgánem Ústřední výbor KSČM. Ústřední výbor tvoří téměř stovka lidí, jež nejsou voleni sjezdem, nýbrž okresními organizacemi strany. Předseda a místopředsedové strany, předsedové parlamentních klubů v obou komorách parlamentu a někteří další držitelé ústavních či jiných volených funkcí jsou v tomto orgánu pouhým doplňkem. Dominance územního principu významně podporuje velkou decentralizovanost KSČM a její relativně omezenou akceschopnost, což se projevuje i v nejužším exekutivním orgánu komunistů – Výkonném výboru Ústředního výboru KSČM. Jeho většinu tvoří zástupci krajských organizací a jen menšinu předseda a místopředsedové strany plus předsedové, respektive zástupci parlamentních klubů (Perottino a Polášek 2012; KSČM 2012).

Oproti starším stranám je v TOP 09 princip reprezentace územních struktur ve vrcholných orgánech oslaben s výjimkou sněmu, kde se uplatňuje.¹⁴ Nejužší vedení TOP 09 – předsednictvo – je volené sněmem a skládá se z předsedy, prvního místopředsedy, až čtyř místopředsedů a pěti dalších osob. Dále jsou jeho součástí předsedové parlamentních klubů TOP 09. Širším orgánem je Výkonný

---

¹⁴ I tady je ale reálně slabší než u stran první a druhé generace. Delegáty sněmu se automaticky stává velký počet stranických reprezentantů, zvláště členů Výkonného výboru a poslanců.

výbor tvořený členy předsednictva, patnácti osobami volenými sněmem a dále ministry, poslanci a senátory, poslanci Evropského parlamentu, primátorem Prahy a hejtmany krajů. Platí to ale pochopitelně jen v případě, že strana má tyto veřejné funkce obsazené. V TOP 09 tedy chybí automatismus zastoupení územních struktur, který je běžný v starších stranách. Naopak u této strany dochází k stanovami neobvykle silně podporované personální fúzi vedení a (hlavně) strany v parlamentu, což v takové míře není u stran první a druhé generace obvyklé.

Je nutné ovšem dodat, že přirozená cesta politické kariéry je v českých poměrech spojena s parlamentním mandátem. Realita současné mediální doby poskytuje parlamentním zástupcům všech stran příležitost pro politické zviditelnění. Důsledkem je, že rovněž ve stranách první a druhé generace se parlamentní kluby personálně dosti překrývají s nejužším vedením strany, i když tato praxe nemá tak silnou oporu ve stanovách jako v případě TOP 09.¹⁵

V ANO je vliv územního principu na tvorbu vrcholných orgánů redukován podobně jako v TOP 09. Nejužším operativním orgánem Babišovy strany je předsednictvo, které je kompletně voleno sněmem, přičemž se skládá z předsedy strany, prvního místopředsedy, až čtyř dalších místopředsedů a dalších až osmi členů. Formálně nejvyšším orgánem strany v období mezi sněmy je výbor, který tvoří členové předsednictva doplnění o předsedy krajských organizací. V této souvislosti je nicméně vhodné připomenout, že předsednictvo má zajištěnou kontrolu nad tím, kdo se stane předsedou krajské organizace. Od TOP 09 se ANO výrazně liší chybějící automatickou garancí (ve stanovách) členství parlamentních zástupců ve vrcholných stranických orgánech, i když samozřejmě mnozí poslanci ANO jsou členy těchto stranických orgánů díky svému zvolení na sněmu. V tomto ohledu je ANO blízké stranám první a druhé generace.

Je třeba upozornit, že v ANO vedle formálních mechanismů mají (stále) velký význam poloformální a neformální mechanismy, což jsme již v různých souvislostech zmínili. Ve vrcholných orgánech se tato neformálnost názorně projevila třeba po už zmíněném vnitrostranickém konfliktu mezi Babišem a místopředsedy na jaře 2013. Po rezignaci místopředsedů zůstaly jejich funkce neobsazené až do dalšího sněmu za dva roky. Svolávat mimořádný sněm, který by zvolil jejich nástupce, nepovažovalo vedení ANO – či přesněji řečeno jeho lídr – za nutné. Nic se na tomto postoji nezměnilo ani poté, kdy v říjnu 2014 kvůli přesunu do Evropské komise rezignovala na místopředsednickou funkci poslední

---

¹⁵ Pro přesnost je vhodné doplnit, že zatímco u komunistů a také v ČSSD je formální postavení poslanců extrémně slabé, v dalších „starých“ stranách jsou na tom poslanci lépe. Lidovecké stanovy přiznávají parlamentním zástupcům automatické právo účasti na sjezdu a také na Celostátní konferenci, což je formálně nejvyšší orgán mezi sjezdy. ODS garantuje ve stanovách svým parlamentním zástupcům právo účasti na kongresu, ale nikoliv v ostatních vrcholných orgánech, kde zasedají jen předsedové parlamentních klubů.

zůstavší místopředsedkyně, Věra Jourová, následkem čehož zůstaly tyto pozice v ANO zcela neobsazeny.

Pro lepší pochopení vlivů působících v ANO lze zmínit i dvě oblasti, které bývají pro strany obvykle klíčové: Název a program. Před volbami 2013 byl pro účely politické komunikace zkrácen dosavadní název z „ANO 2011“ pouze na „ANO“.¹⁶ Úpravu názvu a souběžně i loga neprovázela žádná větší vnitrostranická debata; šlo o výsledek práce najatých expertů, který byl odsouhlasen lídrem a poloneformálním okruhem kolem něj. Idea-maker a expert pro komunikaci zdůvodňoval změnu názvu tím, že původní název byl „příliš dlouhý“ a při opakovaném užívání v textu „vytvářel divný dojem“ (Jankajová 2013).

Podobná situace nastala s programem pro předčasné volby, který dokončili volební experti až krátce před jejich začátkem. U některých bodů programu ovšem výzkumy prováděné známou americkou agenturou PSB zjistily, že by mohly voliče odrazovat, další pak působily zmateně (Matusšková 2015). Až do voleb proto procházel volební program průběžnými úpravami, což předseda strany kuriózně vysvětloval tím, že jde o jeho vylepšování (Pokorný 2013). Způsob nakládání s názvem a programem ukazují jednak velký vliv volebních expertů a konzultantů, jednak mimořádnou programovou flexibilitu ANO.

V okamurovském Úsvitu územní struktury vzhledem ke své neexistenci žádný význam mít nemohly. Stejně jako v ANO byla příznačná neformálnost stranických procesů, kterou silně ovlivňovala koncentrace rozhodování v rukou lídra spojená s extrémní stručností stranických stanov, jež obsahovaly pouhých deset krátkých článků (Úsvit 2014).¹⁷ Tato stručnost se týkala rovněž postavení předsednictva, které bylo formálně nejvyšším orgánem strany mezi konferencemi. Předsednictvo zahrnovalo předsedu, výkonného tajemníka a tři další osoby volené konferencí strany. Předseda ovšem předsednictvo „upozadil“, když ho svolával zřídka; od května do prosince 2014 se dokonce nesešlo ani jednou (Úsvit 2015). Se začátkem vnitrostranického konfliktu, kdy se většina předsednictva postavila proti Okamurovi, se ovšem význam tohoto orgánu prudce zvýšil.

Ve stanovách Úsvitu chyběla jakákoliv zmínka o postavení poslanců. Slabost vazby poslaneckého klubu na stranu ještě zvyšovala skutečnost, že jen tři ze čtrnácti poslanců byli členy Úsvitu. Vyvolávalo to nejistotu a většina poslanců se proto začala dožadovat svého přijetí do strany, ovšem bez úspěchu. To sehrálo podstatnou roli ve vnitrostranickém konfliktu v první polovině roku 2015, v jehož průběhu poslanecký klub vyloučil ze svých řad předsedu strany, což

---

¹⁶ Dodejme, že formálně ke změně nedošlo, protože pro účely registrace k volbám ANO nadále vystupuje pro názvem ANO 2011.

¹⁷ Měněny jsou v pořadí druhé stanovы Úsvitu účinné od léta 2014. Ty první z července 2013 byly ještě stručnější.

představuje další z unikátů české polistopadové politiky. Tento krok byl součástí procesu „vytlačení“ Okamury z Úsvitu.

Úsvit na rozdíl od ANO ve volbách 2013 nezapojil významněji externí experty a spoléhal se na vlastní síly. Jádro strategie pro volby 2013 vytvářela malá skupina lidí kolem lídra, která s ním spolupracovala většinou už při jeho senátní kandidatuře v roce 2012, případně při jeho následném pokusu kandidovat na prezidenta (Novák Večerníček 2014). Podobně vznikal velmi krátký volební program zaměřený na prosazování přímé demokracie, která dlouho zůstala dominující a obsahově jednoduchou agendou této formace.

9. Lídři: dominance versus slabost

Ve všech stranách jsou předsedové stran voleni nejvyšším orgánem (sjezdem, kongresem atd.), tedy nepřímou. To je ovšem jedna z mála podobností mezi „starými“ a novými stranami. Neformální stránka věci už byla v různých souvislostech naznačena, proto se zaměříme hlavně na stranické stanovy. „Extrémem slabosti“ je předseda KSČM, kterému je stanovami přiznána jen koordinační role a zastupování strany navenek, přičemž mu chybí významnější kompetence. Z hlediska užívaného označení je symbolické, že lídr KSČM je oficiálně „jen“ předsedou Ústředního výboru KSČM a nikoliv KSČM jako takové (KSČM 2012). Význam komunistických předsedů zásadně neposílil ani fakt, že délka jejich mandátu je čtyři roky, což se kryje se s frekvencí sjezdů, nebo to, že dva předsedové zastávali, respektive zastávají tuto funkci déle než jednu dekádu: v letech 1993 až 2005 Miroslav Grebeníček a poté Vojtěch Filip (Perottino a Polášek 2012). Ani jednoho z nich nelze označit za charismatický, ale spíše za úřednický typ.

ČSSD je konstrukcí pozice předsedy ve stanovách velmi blízká KSČM, avšak realita obvyklého spojení této pozice s funkcí premiéra, případně lídra největší opoziční strany jeho význam pochopitelně posiluje. Ve stanovách KDU-ČSL a ODS je předsedům stran věnován jeden zvláštní článek, který o nich hovoří jako o reprezentantech či mluvčích strany a dává jim určité pravomoci například vůči jejímu stranickému aparátu.¹⁸

---

¹⁸ Například lidovecký předseda má právo svolat vrcholné orgány strany a předsedat jim; dále jmenuje a odvolává generálního sekretáře strany, čímž má v rukou klíč ke kontrole aparátu strany. Jeho vliv výrazně zvyšuje i možnost „činit veškerá opatření, která se mu jeví jako nezbytná, a neodporují stanovám“, což mu dává relativně velké manévrovací možnosti (KDU-ČSL 2012; Biezen 2003: 150). Pozici lidoveckých předsedů ovšem decimovala po celou první dekádu 21. století jejich neustálá obměna, která byla důsledkem vnitrostranických sporů. Předsednická nestabilita byla v tomto období silným dekonsolidujícím prvkem KDU-ČSL, který přispěl k volebnímu fiasku v roce 2010, kdy strana vypadla na jedno volební období z Poslanecké sněmovny (srov. Tavits 2013: 215–217).

V TOP 09 je funkce předsedy podle stanov koncipována o něco silněji než v ODS a KDU-ČSL a lídr strany tak má například pravomoc samostatně jednat za předsednictvo. Zajímavější je ale velký význam přiznaný prvnímu místopředsedovi, který je touto i některými dalšími pravomocemi postaven na roveň předsedovi a může je vykonávat místo něho. Pro funkci prvního místopředsedy je navíc exkluzivně vyhrazena například pravomoc „schvalovat uzavření, změnu či rozvázání pracovního poměru se zaměstnanci či obdobných vztahů s třetími osobami“ (TOP 09 2013), což poskytuje velké možnosti vůči aparátu strany a při vedení volebních kampaní.

Specifikum neobvykle silného prvního místopředsedy v TOP 09 je produktem okolností vzniku strany a vztahu zakladatelské dvojice Schwarzenberg–Kalousek. Zatímco první z nich je populární politik, na jehož image v každých volbách stojí značka strany, druhý funguje jako technokratický „mozek“ strany (srov. Komínek 2014). Bude zajímavé sledovat, jak podobu stanov ovlivní odchod Schwarzenberga z předsednické pozice.

Pozice Andreje Babiše v ANO se dá považovat za protipól stran první a druhé generace. Má svůj původ v jeho klíčové roli při zakládání ANO a v závislosti tohoto uskupení na jeho osobě a zdrojích, která se jasně promítla do konstrukce stanov. Stanovy už v počátcích strany umožňovaly předsedovi jednat „ve všech záležitostech“ samostatně (ANO 2013), což předsedovi poskytlo oporu vůči epizodické opozici místopředsedů na jaře 2013. V roce 2015 tato dominance ještě zesílila, když byla doplněna o nezastupitelnost předsedy při politických jednáních, pokud k tomu některý z místopředsedů nebude mít písemné pověření předsednictva. Avšak i v takové situaci může pověřený místopředseda jednat jen ve „vymezených záležitostech“ (ANO 2015). Předseda má dále kontrolu nad profesionálním aparátem strany, tedy jmenuje hlavního manažera a krajské manažery.

Pro dokreslení je možné dodat, že stranický sněm v březnu 2015 znovuzvolil Babiše do funkce všemi platnými hlasy delegátů. Takový výsledek je v poměrech české stranické politiky po roce 1989 ojedinělý a signalizuje, že lídr má nejenom velké zdroje a pro sebe příznivě nastavené vnitrostranické mechanismy, ale také velkou autoritu – volba byla tajná a účastnilo se jí téměř dvě stě delegátů. Příznačné také je, že souběžně schvalovanou změnu stanov zahrnující posílení pozice předsedy či oslabení autonomie územních organizací neprovázela žádná debata delegátů (Sněm ANO 2015).

Za absolutní dominanci lze označit pozici předsedy v Úsvitu. Vedle jeho výše zmíněné možnosti vetovat vstup nových zájemců stojí za zmínku, že lídr Úsvitu byl volený na pět let, což je extrémně dlouhá doba, která v českých poměrech nemá obdobu. Stanovy předsedu konstruovaly jako zvláštní monokratický orgán, do jehož pravomoci spadalo vše, co nebylo vyhrazeno jinému orgánu. Výčet pravomocí ostatních orgánů byl přitom díky stručnosti stanov „chudý“. Předseda měl navíc „všeobecnou odpovědnost za činnost strany“, což při vhodné

interpretaci mohlo sloužit k téměř bezbřehému rozšiřování jeho rozhodovacího prostoru (Úsvit 2014; Kubát 2014).

Stanovy Úsvitu byly kromě toho velmi obtížně změnitelné a předseda těžko sesaditelný. K jeho odvolání byl potřebný souhlas tří čtvrtin členů, což v realitě devítičlenné strany vyžadovalo alespoň sedm členů. V praxi to vedlo k zvláštní situaci. Úspěšná vnitrostranická opozice vůči Okamurovi, která měla většinu „jen“ 5 ku 4, chtěla po určitou dobu založit formálně zcela novou stranu (Novinky 2015). Snažila se tím vymanit ze „zajetí“ stávajících stanov. Několik poslanců dokonce proces založení nové strany zahájilo, nicméně po Okamurově odchodu nově založený subjekt znovu sloučili s Úsvitem.

Okamurova SPD si popsanou koncepci supersilného předsedy ponechala. Pouze ji mírně upravila například tím, že se funkční období předsedy zkrátilo z pěti na tři roky (SPD 2015).

10. Média

Jedinou ze starších stran, která má vlastní deník, je KSČM. Její Haló noviny vycházejí i přes velkou ztrátovost. Ostatní starší strany na vlastní či s nimi úzce spojené noviny z finančních důvodů rezignovaly už v první polovině devadesátých let minulého století. Jejich periodika mají dnes obvykle formu elektronických zpravodajů, které jsou určené členům a on-line registrovaným příznivcům. Vedle toho starší strany využívají volební noviny, které jsou ovšem vydávány nepravidelně. Jinak jsou odkázány na finančně nenáročný internet a sociální sítě, s čímž souvisí výše zmíněná různě propracovaná snaha podchytit a zapojit příznivce. Jednoznačně na sociální sítě a hlavně jejich prostřednictvím prezentovanou osobnost lídra sázel také Úsvit a dnes SPD.

Významnou odlišnost v mediální sféře vykazuje ANO, a to díky svému lídrovi a jeho Agrofertu. Babišovou první významnější mediální investicí se stal zpravodajský web Česká pozice, který vznikl už na konci roku 2010, tedy ještě před založením ANO. Mnohem nákladnějším projektem byl bezplatný týdeník „5plus2“, jehož vydávání se rozběhlo v roce 2012, a to s počáteční velkorysou koncepcí několika desítek regionálních mutací a více než 150 novinářů, která ovšem byla časem redukována (Kubátová 2012; Mediaguru 2012; Pergler 2014). V obsahu týdeníku zpočátku dominovaly PR informace o místních firmách Agrofertu, zpravodajství z daného regionu s velkým podílem sportu a jako doplněk několik málo celostátních a zahraničních zpráv. Před volbami 2013 se nicméně zintenzivnila propagace ANO. Například poslední předvolební číslo „5plus2“ mělo na titulní straně velkou fotografii Babiše s jeho výzvou jít k volbám a obsahovalo s ním dvoustránkový rozhovor (Macková, Hrbková 2014).

Několik měsíců před volbami 2013 Babišův Agrofert koupil od německého vlastníka mediální skupinu Mafra, která mimo jiného vydává Mladou frontu Dnes,

Lidové noviny, nebo dva zpravodajské weby spojené s těmito novinami. Záhy do této mediální skupiny přibylo i nejposlouchanější české rádio Impuls. Koupě Mafry ovšem vyvolala velké veřejné obavy o nezávislost tisku, které ještě zvýšila neobratná snaha Babiše tlačit redakci Lidových novin, aby více informovala o akcích ANO (Lidové noviny 2013). Zpočátku proto byl politický přínos této rozsáhlé mediální akvizice pro ANO sporný.

Zpravodajské a jiné působení Babišova mediálního impéria je předmětem různých kontroverzí. Pro tento text je zásadní závěr, že ANO prostřednictvím svého lídra ovládá značnou část médií, což patří ke klíčovým prvkům koncepce strany-firmy. V tomto směru nemůže ANO žádná jiná česká strana konkurovat.

11. Závěr

České strany jsou svou organizací velmi odlišné a v některých aspektech se dokonce dá hovořit o extrémní protikladnosti mezi „starými“ a novými stranami. První a druhá generace disponuje ve srovnání s novými stranami relativně početným členstvem. Speciálně pro KSČM a KDU-ČSL, s jejich ukotvením v určité společenské subkultuře, ať už nostalgicko-komunistické nebo křesťansko-konzervativní, mají členové stále velký význam v organizační činnosti, propagaci strany či volebních kampaních. Obě ovšem zažívají trend jejich vymírání, který je nutí postupně posilovat prvky profesionalizace. Pro všechny „staré“ strany jsou charakteristické mírné bariéry vůči zájemcům o členství a s určitou výjimkou komunistů také nízké požadavky na členy.

Ve srovnání s tím zahrnuje organizační koncepce ANO propracovaný systém preventivní a následné kontroly členské základny. Požadavky kladené na zájemce o vstup do strany i členy jsou extrémně náročné. Pro vedení strany je také poměrně jednoduché zbavit se „nežádoucích“ straníků. Ve výsledku je členská základna malá a poměrně snadno kontrolovatelná. Zakotvení členství v ANO je ovšem sporné a je otázkou, zda splňuje předpoklad české právní úpravy o demokratičnosti stanov. Podobně jako členy prověřuje ANO i kandidáty pro různé typy voleb, což opět nemá obdobu u starších stran.

V určitém ohledu ještě specifitějším případem než ANO byl Okamurův Úsvit. Koncepce strany jako osobního projektu lídra vyústila v odmítnutí členské základny a rezignaci na institucionální zakořenění. Úsvit představoval zcela uzavřenou a početně marginální formaci, která nemohla generovat širší kádrové zázemí.

Podobně je protikladnost „starých“ a nových stran vidět ve významu regionálních a lokálních elit. Pro první a druhou generaci stran je příznačná jejich velká autonomie a značný vliv na stranické rozhodovací procesy a centrální vedení strany. Ve srovnání s tím jsou v ANO územní struktury koncipovány spíše jako servisní opora strany s ne zcela svéprávným postavením, což pochopitelně významně redukuje vliv regionálních a lokálních elit. Ty ovšem prozatím dobré

volební výsledky saturovaly významným podílem na moci zvláště na místní úrovni, kde jim centrální vedení strany ponechává určitou míru volnosti. Okamurův Úsvit na územní struktury rezignoval a vůbec s nimi nepočítal.

Početné členstvo a zakořeněnost regionální a lokální reprezentace přitom může fungovat jako určitá „záchranná brzda“ strany. Poznala to ODS, která hlavně díky tomu přežila vnitřní implozi a odchod větší části stranické elity v závěru devadesátých let (srov. Hanley 2006; Kyloušek 2006). Znovu tato „záchranná brzda“ pomohla ODS při další velké krizi v letech 2013–2014. Podobnou zkušenost prodělali lidovci, kteří se díky zakořeněnému zázemí vrátili v roce 2013 po několika letech do sněmovny.

Nepřekonatelné bariéry vůči přijímání členů, které fakticky ponechaly mimo dokonce většinu parlamentního klubu, vytvořily v Úsvitu podhoubí nespokojenosti. Tu ještě prohloubila nečitelnost toků stranických financí a obavy z budoucnosti vzhledem k fiasku v komunálních volbách a klesajícím preferencím. Nespokojenost a nervozita se obrátila proti lídrovi a vedla k stranickému rozkolu.

Pro první a druhou generaci stran je příznačná decentralizace. Vedení a lídr naráží na četná omezení při prosazování svých představ, i když mezi KSČM, ČSSD, KDU-ČSL a ODS jsou v tomto ohledu rozdíly. Ve srovnání s tím ANO svou enormní centralizací představuje protipól, což provází dominance lídra a úzkého okruhu lidí kolem něj. Tuto centralizaci ovšem negarantují pouze stanovy, ale také poloneformální a neformální mechanismy dané enormním významem lídra a jeho zdrojů pro úspěch strany. V ANO především v době voleb měli značný vliv nejrůznější experti, kteří jsou důležití pro volebně profesionální orientaci ANO. Produktem této orientace je programová flexibilita a deideologizace.

V případě Okamurova Úsvitu fungovala dominance předsedy v ještě zjevnější formě, a to jak ve formálních pravidlech zakotvených ve stanovách, tak v politické realitě. Naopak míra profesionalizace byla nesrovnatelně nižší a vlastní mediální zázemí tento subjekt zcela postrádal. Vzhledem k vyhraněné monotematické politické orientaci Úsvitu lze také těžko hovořit o deideologizaci stranické programatiky.

Organizace ANO je uzpůsobena jako volebně efektivní a současně dobře kontrolovatelný politický nástroj. V klíčových rysech naplňuje představu strany-firmy založené díky iniciativě politického podnikatele. Úsvit je v některých aspektech ještě extrémnějším případem, zejména postavením a závislostí na osobě lídra, který představoval hlavní kapitál strany. Avšak těžko můžeme hovořit o klasickém případě strany-firmy, především kvůli její nízké profesionalizaci či chybějící kontrole nad významnějšími médii. V této souvislosti je vhodné připomenout rozlišení mezi širším pojetím politického podnikání a stranou-firmou, která je „pouze“ jedním z užívaných konceptů v této oblasti výzkumu. Zatímco první Úsvit naplňuje, druhé je sporné. Jako zajímavý se proto

jeví další výzkum Úsvitu a nové SPD například ve srovnávací perspektivě zahrnující tematické podnikatelské strany (entrepreneurial issue parties), což je koncept využívaný zatím hlavně ve skandinávských podmínkách (Harmel a Svåsand 1993).

Značně specifický případ představuje TOP 09, kterou je užitečné kontraponovat jak vůči stranám první a druhé generace, tak vůči ANO a Úsvitu. V této straně je patrná dominance vedení, zvláště výkonných orgánů, které se úzce personálně prolínají s parlamentním klubem. Dále je v TOP 09 patrný velký důraz na profesionalizaci. Avšak tato situace nevede k minimalizaci váhy územních stranických struktur a potlačení vnitrostranické demokracie, jako v případě ANO. TOP 09 má malou členskou základnu a zjevně omezený zájem na jejím rozšiřování, nicméně nefunguje v ní taková členská exkluzivita jako v ANO nebo Úsvitu. Členové mají pro TOP 09 význam hlavně kvůli rekrutaci kandidátů pro veřejné úřady. Těmito rysy se TOP 09 blíží představě moderní kádrové strany Ruuda Koola (Koolu 1994), nicméně disponuje i některými specifickými charakteristikami, se kterými Koolův koncept nepočítá – jako je velký důraz na podporovatele, převažující závislost na státních financích a (prozatím) zvláštní symbióza a dělba rolí mezi dvěma lídry – předsedou a prvním místopředsedou. Tyto charakteristiky ale nezabraňují tomu, aby mohla být TOP 09 považována za moderní kádrovou stranu.¹⁹

Na rozdíl od institucionálně slabého Úsvitu, který se rozštěpil při první větší vnitrostranické krizi, má ANO mnohem větší šanci na dlouhodobé politické přežití. Tato strana se opírá o funkční organizaci se značnou kapacitou a velké zdroje svého lídra. Zajímavým tématem je vnitřní tlak na organizační změny, který se dá předpokládat v okamžiku krize, ať už ji způsobí volební neúspěch či něco jiného. Podoba této příští organizační adaptace ANO se ale prozatím nedá odhadnout.

Literatura a prameny

ANO 2011 (2013): *Stanovy ANO 2011 ve znění schváleném Celostátním sněmem 2. 3. 2013*, on-line (<http://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/vnitri-predpisy/ano-stanovy-2013.pdf>), [ověřeno k 14. 5. 2015].

---

¹⁹ Pro přehlednost zde sumarizujeme rysy moderní kádrové strany. Zaprvé je pro ni typická predominance profesionálních vůdčích skupin, zvláště parlamentní strany (poslanců), ovšem s vysokým stupněm odpovědnosti nižším stranickým úrovním. Zadruhé má nízký poměr počtu členů k počtu voličů, nicméně členstvo zůstává důležitým zdrojem financí a kandidátů pro veřejné úřady. Zatřetí se vyznačuje silnou orientací na voliče, ovšem co do strategie nejde ani o catch-all, ani o třídní apel. Začtvrté má snahu udržet struktury masové strany s vertikálními organizačními vazbami, což je spojeno s garancí určitého stupně vnitřní demokracie. Zapáté její financování kombinuje veřejnou podporu, soukromé dary a členské příspěvky (Koolu 1994; srov. Wolinetz 2002).

- ANO 2011 (2015): *Stanovy ANO 2011 ve znění schváleném Celostátním sněmem 1. 3. 2015*, on-line (http://www.anobudelip.cz/file/edee/2015/03/stanovy-ano_cistopis-3.3.2015-2.pdf), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Arter, David (2013): „When new party X has the ‘X factor’. On resilient entrepreneurial parties,“ *Party Politics*. 1–12 (dostupné on-line). DOI: 10.1177/1354068813509523
- Bajer, Pavel (2015): „ANO není hnutí, ale podnikatelská strana, říká filozof Václav Bělohradský.“ *Jihlavské listy*, 26. 9. 2015, on-line (<http://www.jihlavskelisty.cz/clanek14145-ano-neni-hnuti-ale-podnikatelska-strana-rika-filozof-vaclav-belohradsky.html>), [ověřeno k 20. 9. 2015].
- Balík, Stanislav (2005): „Communist Party of Bohemia and Moravia and its Attitudes towards own History.“ In: Lubomír Kopeček (ed.), *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex)Communist Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 140–149.
- Baroch, Pavel (2012): „Češi coby straníci.“ *www.aktualne.cz*, 3. 6. 2012, on-line, [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Beyme, Klaus von (1985): *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower Press.
- Biezen, Ingrid van (2003): *Political Parties in New Democracies*. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan.
- Břešťan, Robert (2015): „Pavouk firem Tomia Okamury: Jeho nejvýdělečnějším podnikem bylo hnutí Úsvit.“ *Hlídací pes*, 12. 5. 2015, on-line (<http://hlidacipes.org/pavouk-firem-tomia-okamury-jeho-nejvydelecnjim-podnikem-bylo-hnuti-usvit>), [ověřeno k 20. 9. 2015].
- Císař, Ondřej a Petr Tomáš (2007): „Party Funding in the Czech Republic.“ In: Smilov, Daniel a Jurij Toplak (eds.), *Political Finance and Corruption in Eastern Europe: The Transition Period*. Aldershot: Ashgate Publishing, 71–89.
- ČSSD (2015a): *38. sjezd ČSSD. Informace ke stavu členské základny*. Praha 13.–14.3. 2015.
- ČSSD (2015b): *Stanovy ve znění schváleném 38. Sjezdem ČSSD 14. 3. 2015*. on-line (<http://www.cssd.cz/data/files/aktualni-stanovy.pdf>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Dolejší, Václav (2012): „68, 69, 70. Babiš už má stranu ve většině okresů.“ *MF Dnes*, 14. 5. 2012.
- Dostál, Vratislav (2014): „Peter Harvánek o hnutí ANO: je to režirovaná hra.“ *Deník Referendum*, 18. 12. 2014, on-line <http://denikreferendum.cz/clanek/19363-peter-harvanek-o-hnuti-ano-je-to-rezirovana-hra>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Duverger, Maurice (1954): *Political parties: their organization and activity in the modern state*. London: Methuen.
- Echo24 (2015): „Manažeři Agrofertu ovládli ANO, Babiš chce vládnout sám“, Echo24, 28.2. 2015, on-line (<http://echo24.cz/a/wAv3h/manazeri-agrofertu-ovladli-ano-babis-chce-vladnout-sam>), [ověřeno k 20. 9. 2015].
- Fejtková, Veronika (2011): „Babiš: Korupce je geneticky daná,“ *Lidové noviny*, 14. 11. 2011.
- Fiala, Petr (1995): *Katolicismus a politika: o politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Fiala, Petr a Jan Holzer a Miroslav Mareš a Pavel Pšeja (1999): *Komunismus v České republice*. Brno: Masarykova univerzita.
- Fiala, Petr a Petr Suchý (2005): „Křesťanská demokratická unie – Československá strana lidová.“ In: Jíří Malír a Pavel Marek a kol, *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 1433–1453.

- Fiala, Petr a Vít Hloušek (2003): „Stranický systém České republiky.“ In: Petr Fiala a Ryszard Herbut (eds.), *Středoevropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 13–54.
- Fiala, Petr, Vít Hloušek a Oldřich Krpec, (2007): „Evropeizace českých odborových svazů: proměny strategie reprezentace zájmů a okruhu partnerů v procesu evropské integrace.“ *Politologický časopis* 14(2): 95–109.
- Filip, Jan (2003): *Ústavní právo České republiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- Grzymala-Busse, Anna M. (2002): *Redeeming the Communist Past. The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haló noviny (2014): „KSCM – revoluce ano, věkový průměr 75 let.“ *Haló noviny*, 1. 10. 2014, on-line (<http://halonoviny.com/kscm-revoluce-ano-vekovy-prumer-75-let>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Handl, Vladimír (2008): „Transformace komunistické strany: od strategie „levicového ústupu“ k evropeizaci.“ In: Adéla Gjuríčová a Michal Kopeček (eds.), *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha: Paseka, 91–115.
- Hanley, Seán (2002): „The Communist Party of Bohemia and Moravia after 1989.“ In: András Bozóki a John T. Ishiyama (eds.), *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*. New York: M. E. Sharpe, 141–165. DOI: 10.1080/21599165.2012.669733
- Hanley, Seán (2006): „Blue Velvet: The Rise and Decline of the New Czech Right.“ In: Aleks Szczerbiak a Seán Hanley (eds.), *Centre-Right Parties in Post-Communist East-Central Europe*. London – New York: Routledge, 28–54.
- Hanley, Seán (2012): Dynamics of new party formation in the Czech Republic 1996–2010: looking for the origins of a ‘political earthquake’, *East European Politics* 28(2), 119–143.
- Harmel, Richard a Lars Svåsand (1993): „Party leadership and party institutionalisation: Three phases of development.“ *West European Politics* 16(2): 66–88. DOI: 10.1080/01402389308424961
- Haughton, Tim a Kevin Deegan-Krause (2015): „Hurricane Season: Systems of Instability in Central and East European Party Politics.“ *East European Politics and Societies* 29(1): 61–80. DOI: 10.1177/0888325414566072
- Haughton, Tim, Tereza Novotná a Kevin Deegan-Krause (2011): „The 2010 Czech and Slovak Parliamentary Elections: Red Cards to the Winners.“ *West European Politics* 34(2): 394–402. DOI: 10.1080/01402382.2011.546584
- Havlík, Vlastimil a Vít Hloušek (2014): „Dr Jekyll and Mr Hyde: The Story of the Populist Public Affairs Party in the Czech Republic.“ *Perspectives on European Politics and Society* 15(4): 552–570. DOI: 10.1080/15705854.2014.945254
- Havlík, Vlastimil (2014): „Výsledky voleb.“ In: Vlastimil Havlík (ed.), *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. Brno: Munipress, 141–160.
- Havlík, Vlastimil a Aneta Pinková (2013): „State funding of Czech political parties: The signs of a cartel?“ *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft* 42(4): 391–406.
- Hloušek, Vít (2012): „Věci veřejné: politické podnikání strany typu firmy.“ *Politologický časopis* 19(4), 322–340. DOI: 10.5817/PC2012-4-322
- Hopkin, Jonathan a Caterina Paolucci (1999): „The Business Firm Party Model of Party Organisation. Cases from Spain and Italy.“ *European Journal of Political Research* 35(3): 307–339. DOI: 10.1023/A:1006903925012

- Jankajová, Erika (2013): „Vyhrál Babišovi volby marketing? (rozhovor s Markem Prchalem)“, www.cas.sk, 8. 11. 2013, on-line (<http://www.cas.sk/clanok/264922/vyhral-babisovi-volby-marketing.html>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Jarmara, Tomáš (2002): „Aplikace teorie strany kartelu na vývoj politických stran v České republice.“ *Politologická revue* 8(1): 175–185.
- Katz, Richard a Peter Mair (2002): „The ascendancy of the party in public office: Party organizational change in twentieth-century democracies.“ In: Richard Gunther, José R. Montero a Juan J. Linz (eds.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press, 113–135.
- Katz, Richard S. a Peter Mair (1995): „Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party.“ *Party Politics* 1(1): 5–28. DOI: 10.1177/1354068895001001001
- KDU-ČSL (2012): *Stanovy KDU-ČSL ve znění schváleném Sjezdem KDU-ČSL 1. 12. 2012*, on-line (<http://kducsl.cz/o-nas/dokumenty/stanovy>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Kirchheimer, Otto (1966): „The Transformation of the Western European Party Systems.“ In: LaPalombara, Joseph a Myron Weiner (eds.), *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press, 177–200.
- Klíma, Michal (1998): *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix.
- Koděra, Petr (2013): „Exmístopředsedkyně ANO 2011“, 27. 8. 2013, on-line (<http://domaci.ihned.cz/c1-60497990-hnuti-ano-2011-hana-grepova-miliardar-andrej-babis>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Komínek, Karel (2014): „Tradičně efektivní kampaň s Karlem v hlavní roli.“ In: Pavel Šíma a Marcela Králiková a kolektiv, *Volební kampaně 2013*. Brno: Barrister & Principal, 167–176.
- Koole, Ruud A. (1994): „The Vulnerability of the Modern Cadre Party in the Netherlands.“ In: Richard S. Katz a Peter Mair (eds.), *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*. London: Sage, 278–303.
- Kopecký, Petr (2012): „Give me 'Trafika': Party Patronage in the Czech Republic.“ In: Kopecký Petr, Peter Mair a Maria Spirova (eds.), *Party Patronage and Party Government in European Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 74–91.
- Kopecký, Petr (2006): „The Rise of the Power Monopoly: Political Parties in the Czech Republic.“ In: Susanne Jungerstam-Mulders (ed.), *Post-Communist EU Member States. Parties and Party Systems*. Burlington: Ashgate, 125–146.
- Krouwel, André (2006): „Party Models.“ In: Richard S. Katz and William Crotty (eds.), *Handbook of Party Politics*, London: Sage.
- Krouwel, André (2012): *Party Transformations in European Democracies*. Albany: State University of New York Press.
- KSČM (2012): *Stanovy KSČM ve znění schváleném na VII. Sjezdu KSČM 19. 5. 2012*, on-line (<https://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Kubát, Michal (2006): „Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy.“ In: Jan Němec a Markéta Šušťková (eds.), *III. Kongres českých politologů*, Olomouc 8.–10. 9. 2006. Praha: Česká společnost pro politické vědy, 548–556.
- Kubát, Michal (2014): *Przywódcztwo partyjne w Czechach: pod znakiem gwałtownych przeobrażeń politycznych*. (rukopis).
- Kubátová, Zuzana (2012): „Babiš si může riziko spojené s týdeníky dovolit“, *Hospodářské noviny*, 25. 5. 2012.

- Kudláčková, Lucie (2014): „Babišovy kandidáty do voleb lustruje bývalá manažerka z leasingové firmy“, *www.ihned.cz*, 8. 9. 2014 [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Kunštát, Daniel (2013): *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Kyloúšek, Jakub (2006): „ODS a její vnitřní fungování.“ In: Stanislav Balík a kol., *Občanská demokratická strana a česká politika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 245–256.
- Lidové noviny (2013): „Nevědí, s kým mají tu čest, stěžoval si Babiš na LN. Pak se omluvil“, *Lidové noviny*, 29. 6. 2013.
- Linek, Lukáš (2002): „Co ne/dělat s teorií kartelové strany?“ *Politologická revue* 8(2): 117–133.
- Linek, Lukáš (2004): „České politické strany a jejich členové. K postupné proměně charakteru členství.“ In: Kabele, Jiří, Martin Potůček, Irena Prázová, Arnošt Veselý (eds.), *Rozvoj české společnosti v Evropské unii I. Sociologie, prognostika, správa*. Praha: Matfyzpress, 174–192.
- Linek, Lukáš a Štěpán Pecháček (2005): „K důvodům nízkého počtu členů českých politických stran.“ In: Zdenka Mansfeldová a Aleš Kroupa (eds.), *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství, 59–80.
- Linek, Lukáš a Štěpán Pecháček (2006): *Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Linek, Lukáš, Jan Outlý (2005): „Výběr kandidátů do Evropského parlamentu v hlavních českých politických stranách.“ *Politologický časopis* 12(1): 3–26.
- Louwerse, Thomas P. (2011): *Political parties and the democratic mandate: comparing collective mandate fulfilment in the United Kingdom and the Netherlands*. Leiden: Leiden University (disertační práce), <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/17723/Binnenwerk.pdf?sequence=2>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Macková, Alena - Hrbková, Lenka (2014): Média a volby. In: Vlastimil Havlík a kol.: *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*, Brno: Munipress, 73–92.
- Malíř, Jiří, Pavel Marek, a kol. (2005): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, díl I. a II.
- Matušková, Anna (2010): *Politický marketing a české politické strany. Volební kampaně v roce 2006*. Brno: Masarykova univerzita.
- Matušková, Anna (2015): *Rozhovor s Annou Matuškovou*, 19.2. 2015.
- Mediaguru (2012): „Babiš dokončil launch týdeníků 5+2, je jich milion“ 26. 7. 2012, (<http://www.mediaguru.cz>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- MY.TOP 09 (2015): *Portál podporovatelů*, on-line (<https://my.top09.cz>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Neumann, Sigmund (1956): „Toward a Comparative Study of Political Parties.“ In: Sigmund Neumann a Frederick C. Barghoorn (eds.), *Modern Political Parties. Approaches to Comparative Politics*. Chicago: University of Chicago Press, 395–421.
- Novák Večerníček, Jaroslav (2014): *Rozhovor s Jaroslavem Novákem Večerníčkem*, 14.5. 2014.
- Novák, Miroslav (1997): *Systémy politických stran*. Praha: Slon.
- Novinky (2014): „Lidovci a komunisté přicházejí o členy i o statisíce“, *www.novinky.cz*, 15. 3. 2014 [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Novinky (2015): „Vznikne nová strana, dohodli se poslanci Úsvitu. Chtějí spolupracovat s Le Penovou.“ *www.novinky.cz*, 10. 2. 2015 [ověřeno k 14. 5. 2015].

- ODS (2014): *Stanovy ODS ve znění schváleném Kongresem ODS 19. 1. 2014*, on-line (<https://moje.ods.cz/stanovy>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Outlý, Jan (2003): *Strany a stát, volby a finance: vybrané aspekty primárních voleb a financování politických stran*. Olomouc: Periplum.
- Outlý, Jan (2013): „Navrhování a výběr kandidátů ve volbách do Poslanecké sněmovny.“ In: Jan Outlý a Jan Prouza a kol., *Navrhování a výběr kandidátů: politické strany v ČR a ve střední Evropě*. Olomouc: Civipolis, 72–104.
- Outlý, Jan a Jan Prouza a kol. (2013): *Navrhování a výběr kandidátů: politické strany v ČR a ve střední Evropě*. Olomouc: Civipolis.
- Pazourek, Lukáš (2014), „KSCM.“ In: Pavel Šíma a Marcela Králiková a kolektiv, *Volební kampaně 2013*. Brno: Barrister & Principal, 158–166.
- Pergler, Tomáš (2014): *Babiš. Příběh oligarchie*. Praha: Mladá fronta.
- Perottino, Michel a Martin Polášek (2012): „KSCM v perspektivě stranickoorganizační.“ In: Martin Polášek, Vilém Novotný, Michel Perottino a kol., *Mezi masovou a kartelovou stranou. Možnosti teorie při výkladu vývoje ČSSD a KSCM v letech 2000-2010*. Praha: Sociologické nakladatelství, 110–128.
- Pokorný, Jakub (2013): „ANO mění program za pochodu. Vylepšujeme, hájí změny Babiš,“ *www.idnes.cz*, 23. 10. 2013, [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Polášek, Martin (2012): „ČSSD v perspektivě stranicko-organizační.“ In: Martin Polášek a Vilém Novotný, Michel Perottino a kol., *Mezi masovou a kartelovou stranou. Možnosti teorie při výkladu vývoje ČSSD a KSCM v letech 2000-2010*. Praha: Sociologické nakladatelství, 70–109.
- Polášek, Martin, Vilém Novotný, Michel Perottino a kol. (2012): *Mezi masovou a kartelovou stranou. Možnosti teorie při výkladu vývoje ČSSD a KSCM v letech 2000-2010*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Reportéři ČT (2012): „Jak vypadá podnikání Tomia Okamury, který se stal pro mnohé reklamou na úspěch?“ *Česká televize* 20. 2. 2012.
- Scarrow, Susan E. (2015): *Beyond Party Members*. Oxford: Oxford University Press.
- Smlsal, Matěj (2013): „Členové ODS utíkají k ANO. O Svobodné je největší zájem v historii,“ *www.ihned.cz*, 4. 11. 2013 [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Sněm ANO (2015): „Sněm ANO schválil úpravy stanov, potvrzují silné postavení předsedy.“ *Denik.cz*, 1.3. 2015, (http://www.denik.cz/z_domova/delegati-snemu-anodnes-schvalili-upravy-stanov-uskupeni-20150301.html), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Spáč, Peter (2013): *České strany a jejich kandidáti. Případ voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: Masarykova univerzita.
- Spáč, Peter (2014): „Kandidátní listiny.“ In: Vlastimil Havlík (ed.), *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*, Brno: Munipress, 115–139.
- SPD (2015): *Stanovy politického hnutí Svoboda a přímá demokracie*, on-line (<http://spd.cz/wp-content/uploads/2015/06/doc00244820150731165829.pdf>), [ověřeno k 20. 09. 2015].
- Strmiska, Maxmilián a Roman Chytilík (2010): „Utváření typologií politických stran a problém jejich teoretického a empirického ukotvení.“ *Politologický časopis* 17(2): 133–145.
- Šimíček, Vojtěch (1998): „Nedostatky právní úpravy financování politických stran a některé návrhy na jejich odstranění.“ *Politologický časopis* 5(2): 171–175.
- Šimíček, Vojtěch (1999): „Normativní aspekty členství v politických stranách.“ *Politologický časopis*, 6(3): 233–247.

- Šimíček, Vojtěch (2010): „Čl. 5, Politický systém.“ In Lenka Bahýřová et al., *Ústava České republiky: Komentář*. Praha: Linde, 92–121.
- Tavits, Margit (2013): *Post-Communist Democracies and Party Organisation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TOP 09 (2013): *Stanovy TOP 09 ve znění schváleném Celostátním sněmem TOP 09 9. 7. 2013*, on-line (<http://www.top09.cz/dokumenty/stanovy/>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Transparency International (2013): Ochota politických stran zveřejňovat podrobnější informace o financování svých volebních kampaní je minimální, Transparency International 2. 10. 2013, on-line (<http://www.transparency.cz/transparency-international-ochota-politickyh-stran-zverejno/>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Úsvit (2013): *Stanovy Hnutí Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury*, 1.7. 2013 (archív autora).
- Úsvit (2014): *Stanovy Hnutí Úsvit přímé demokracie ve znění schváleném 2. 6. 2014*, on-line (<http://www.hnutiusvit.cz/wp-content/uploads/2013/04/stanovy2014.pdf>), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Úsvit (2015): *Usnesení předsednictva ke závěrům komise MUDr. Jiřího Štětiny*, Úsvit, 24. 3. 2015, on-line (<http://www.usvitarodnikoalice.cz/blog/usneseni-predsednictva-k-zaverum-komise-mudr-jiriho-stetiny>), [ověřeno k 20. 9. 2015].
- Válková, Hana (2014): „Počet členů ANO strmě roste, Okamurův Úsvit zamrzl na devíti členech.“ *idnes.cz*, 11. 4. 2014, on-line (http://zpravy.idnes.cz/pocty-clenu-politickyh-stran-usvit-dvs-/domaci.aspx?c=A140409_171109_domaci_hv), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Volební server Českého statistického úřadu (2015): *Výsledky voleb*, on-line (www.volby.cz), [ověřeno k 14. 5. 2015].
- Výroční finanční zprávy politických stran*, ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL, ANO, TOP 09, Úsvitu (webové stránky stran), za léta 2012, 2013 a 2014 (u Úsvitu jen 2013 a 2014).
- Wolinetz, Steven B. (2002): „Beyond the Catch-all Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies.“ In: Juan J. Linz, José R. Montero a Richard Gunther (eds.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press, 136–165.
- Zákon č. 424/1991, ze dne 2. října 1991 o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.*
-

Who Makes Decisions in Czech Political Parties? The Rise of New Political Entrepreneurs in Comparative Perspective

SUMMARY

The political earthquake that was the early elections of 2013 brought new parties to the political forefront in the form of ANO (meaning “yes” in Czech) and Dawn of Direct Democracy, an event which contributed to the structural transformation of the Czech party system. The political moves they made aroused a storm of discussion on democracy and the decision-making process. The focus of this article is on the organizational structure and functioning of these new parties, as well as the ways in which they differ

from older parties. Because the older party formations do not form a uniform group, we divide Czech parties into three generations. The first is that of the Christian Democrats (KDU-ČSL) and Communists (KSČM), both with deep historical roots; the second takes in the Civic Democrats (ODS) and the Social Democrats (ČSSD), which were established in the 1990s; and the third consists of ANO and Dawn of Direct Democracy, which came into being shortly before the 2013 parliamentary elections. TOP 09 is a special case, an intergenerational one. It began life at the end of the previous decade, positioning it between the second and third generations. Another special case is Freedom and Direct Democracy (SPD), the most recent party to arise, founded in the summer of 2015 by Tomio Okamura, the ex-leader of Dawn. It parallels Dawn organizationally in a number of respects.

The theoretical section sets out four organizational models for parties, placing particular attention on the business-firm party type. The features of this type of party were outlined by Jonathan Hopkin and Caterina Paolucci in the late 1990s and later comprehensively classified by André Krouwel. The empirical section that follows compares the parliamentary parties on the basis of key organizational aspects, namely (1) membership (number of members, requirements for applicants and members, orientation to associated organizations and supporters), (2) party funding (whether dependent on state or private resources), (3) the structure and importance of ground organizations, particularly during the nomination process in elections to the Chamber of Deputies, (4) the significance and composition of top party bodies, (5) the status of the leader, and (6) available media facilities. The comparison takes in the rules defined in the party statutes and assesses how these are fulfilled in practice.

The results show pronounced differences between first and second generation parties versus those in the third generation. They differ not only when it comes to the number of members, but also in the barriers placed in the way of applying for membership and the requirements applicants must meet. Both ANO and Dawn are highly exclusive in membership versus the older parties: ANO has a sophisticated system of preventive and follow-up monitoring of its membership base; Dawn was initially entirely closed and, in terms of numbers, was a marginal formation.

ANO and Dawn also centralized power in the hands of the party leader, using both formal and informal mechanisms. This contrasts with the strong decentralization present in first and second generation parties, where ground organizations, primarily at the district and regional levels, have great influence. In ANO, the central leadership presides over territorial party structures, which are conceived as supporting props; local and regional elites, in particular, have no say outside the local sphere. Dawn never had a ground-level party structure. That and the insurmountable barriers to bringing in new members meant that even most of the party's MPs were not in the party. This led to internal discontent, deepened by a lack of transparency in the party's funding and worries over the future after the 2014 municipal election fiasco and its decreasing popularity. This nervousness and dissatisfaction was turned against the leader, causing the party to break up in 2015.

The most significant source of income for all Czech parliamentary parties is the state. Private funding, however, played a key role in the establishment of ANO. It came from the pockets of Andrej Babiš, making it easy to centralize decision-making in his

hands. Babiš's money was also key in the extensive investment in media facilities that came into being alongside ANO. The party was set up to be effective at the polls and to function as a well-controlled political tool. In its key organizational features, it fulfils the description of a business-firm party based upon the initiative and funding of a political entrepreneur. In some respects, Dawn was even more extreme in this regard; its leader was totally dominant and was in fact the party's only asset. Dawn, however, may hardly be considered a classic example of a business-firm party, especially in view of the low level of professionalism and the lack of control over key media it exhibited. It is therefore more appropriate to see Okamura's party instead within a broader framework of entrepreneurial parties.

A secondary outgrowth of this article is the identification of differences in internal operation between TOP 09 and all other main political parties, i.e. first and second generation parties, and ANO and Dawn. The dominance of its leadership, the party's emphasis on professionalism, its sparse membership base, and the limited interest shown in expanding the party make TOP 09 like third generation parties. But it is unlike them in that the role played by ground party structures and intraparty democracy remain intact. Because of its characteristics, TOP 09 is classified as a modern cadre party, as defined by Ruud Koole.